

İŞLETMECİLİK ALANINDA TÜRKÇE TERİM DENEMELERİ

Prof. Dr. Cemal MIHÇIOĞLU

Kurtuluş Savaşının üzerinden daha on yıl bile geçmeden, genç Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk, Türk'ün yüzyıllar boyu gözardı edilmiş ulusal kimliğine yeniden kavuşması bakımından büyük anlam taşıyan iki önemli girişimin hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Bu girişimler, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun oluşturulmasıydı. Bunlardan birincisi Türklüğün geçmişini inceleyecek, ikincisi yüzyıllar boyu savsaklanmış, özellikle Arapça ile Farsçanın gölgesinde kalmış bir üvey çocuk görünümündeki Türk diline gelişme yollarını açacaktı.

Büyük milliyetçi Atatürk, yine inançlı bir milliyetçi olan Kazan'lı Sadri Maksudi Arsal'ın 1930 yılında yayımlanan "Türk Dili İçin" başlıklı yapıtı dolayısıyla yazara gönderdiği bir yazının son tümcesinde, "ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır" diyordu. Dilde özleşmeyi savunanların çok yerinde olarak ellerinde bayrak yaptıkları bu söz, Atatürk'ün dil devrimini kendi önderliği altında başarıya ulaşan bağımsızlık savaşının bir uzantısı ya da bütünleyicisi olarak gördüğünün yadsınmaz bir kanıtıdır.

Osmanlı devletinin altı yüz yılı aşkın yaşamı boyunca, bu devletin gerçek gücü olan Türk'ün adı hemen hemen hiç kullanılmamış, kullanıldığında da göçebe Türkmenlerle kaba köylüleri anlatmak için aşağılayıcı bir söz olarak ağıza alınmıştır. Türkçe de bu kaba insanların dili olarak sürekli bir biçimde küçümsenmiştir. Atatürk'ün, 1930'da kurulan Türk Tarih Kurumunun ardından 1932 yılında Türk Dil Kurumunu kurdurarak başlattığı dil devriminin amacı, Türk dilini kendi öz güzelliğine kavuşturmak, onu çağın bütün bilim, sanat kavramlarını karşılayabilecek bir yetkinlik düzeyine ulaştırmaktı. Artık yüzyıllardan beri dilimizi ayırık otları gibi sarmış yabancı sözcükler yerine dilimizde var olan Türkçe sözcükler kullanılacak, halk ağzından, eski metinlerden, gerektiğinde Asya'daki Türk ağızlarından derlemeler yapılacak, bu kaynakların yetmediği

durumlarda Türkçenin kendi olanaklarından yararlanılarak yeni sözcükler türetilcekti. Atatürk bu çalışmaların itici gücü, baş özendiricisi olmakla kalmıyor, çalışmalara —onları kimi kez olağan devlet işlerinin bile önüne alarak— doğrudan doğruya katılıyordu. Bu arada bir geometri kitabı yazmış, bu alanda günümüzde de kullanılmakta olan birçok bilimsözlerini kendisi türetmişti.

Atatürk'ün öngördüğü dil özleştirme çalışmalarında ülkeyi yönetenlerin dünya görüşlerine bağlı olarak ara ara duraklamalar, hızlanmalar olmakla birlikte, aradan geçen altmış yılı aşkın süre içinde dilimizde genel bir arınma olmuş, Türkçenin Arapça ile Farsçanın aşırı etkisinden kurtarılması yolunda büyük bir aşama yapılmıştır. Ancak bu arada Batı dillerinin etkisi giderek artmış, Fransızcanın güçlü etkisine özellikle İkinci Büyük Savaş sonrasında İngilizcenin gittikçe büyüyen etkisi eklenmiştir. Bu Batı dillerinden girmiş sözcükler özellikle değişik bilim dallarında belirginlik kazanmıştır.

Dilde özleşme akımıyla ilgili olarak burada şu iki düşünceyi vurgulamakta yarar vardır :

1. Genellikle dilin, özellikle bilim dilinin özleşmesi ulusal bir sorundur. Ulusal dille ulusal duygu arasındaki yakın ilişki bilindiğine, dilimiz de ulusal birliğimizin bağlayıcı dokusu olduğuna göre, anadilimiz konusunda olabildiğince duyarlı olmalıyız. Bu bağlamda dil özleşmesiyle Atatürkçülüğün "milliyetçilik" ilkesi arasında yakın bir bağlantı vardır. Bir başka deyişle, "milliyetçilik" dil özleştirmeceğinin başta gelen düşüncüsel dayanağıdır. Geniş yurttaş yığınlarının anlayabileceği bir dilin kullanılması Atatürkçülükteki "halkçılık" ilkesinin de doğal bir gereğidir.

2. Genel dilde olsun, bilim dilinde olsun, özleşme, bilimin geniş yığınlara yayılmasını kolaylaştırmasının yanı sıra, çeşitli düzeylerdeki öğretim kurumlarında öğrenme sürecini de olumlu yönde etkiler. Kavramları simgeleyen sözcüklerin yabancı dillerden alınmış olması durumunda, öğrenci, bu sözcüklerin anlamını bilmediği için, kendisine hiçbir şey çağrıştırmayan birtakım sözcükleri birer ses kalıbı olarak bellek için aşırı bir çaba göstermek durumunda kalmaktadır. Buna karşılık, sözcüklerin Türkçe olması durumunda kişi anlamı kolaylıkla kavrayabilmektedir. Böylece eğitimde güç savurganlığının önüne geçilmekte, öğrenci bu işe ayırdığı gücü öğrenmenin başka alanlarında değerlendirebilmektedir.

Üniversite öğretim üyelerinin üzerinde duyarlı olmaları gereken

bu iki ana düşünce bizi bilim dilini özleştirmek için içten çabalar göstermeye itmektedir.

Bu yazıda, yaklaşık son on yıllık dönemde Türkçe karşılık türettiğimiz ya da gün ışığına çıkmasına önemli sayılabilecek bir ölçüde katkıda bulunduğumuz bilimsözlerinden işletmecilik alanıyla ilgili olan bir bölümünü okuyucularımıza sunmak istiyoruz. Bu yazının başlıca amaçları şunlardır :

1. Yazarın dilde özleştirme çalışmaları sırasında ortaya atıp bir bölümünü kendi yazılarında kullandığı bilimsözlerini işletmecilik alanıyla ilgili daha geniş bir çevreye duyurarak benimsenip yaygınlaşmalarını sağlamak.

2. Dilde özleştirme çalışmaları yapmak isteyebilecek bilim adamlarına yararlanabilecekleri, izlemek isteyebilecekleri somut örnekler sunmak.

3. Birçok kimsenin iç yüzünü pek bilmediği Türkçe sözcük türetme çalışmalarının nasıl yapıldığı konusunda aydın kamuoyuna bu işin "iç mutfağını" açarak, yaygın, dayanaksız birtakım önyargıları ortadan kaldırmak.

Yazar, yabancı kökenli bilimsözlerine Türkçe karşılıklar önerirken şu beş koşula uymak için özel bir çaba göstermiştir : (1) Türkçenin sözcük türetme kurallarına uygunluk, (2) önerilen karşılığın kulağa hoş gelmesi, ses güzelliği, söyleme kolaylığı, (3) kavramı eksiksiz olarak yansıtabilmesi, (4) yanıtıcı ya da istenmeyen çağrışımlara yol açmaması, (5) tutunup benimsenme gücünün (genel çekiciliğinin ya da albenisinin) yüksek olması.*

Aşağıdaki sözcük öykülerinde, yabancı kökenli sözcüklere ne zaman, niçin, nasıl karşılık bulunduğu, karşılıkların hangi gerekçelere dayandırıldığı, yazarın bu karşılıklara kendi açısından kesinlik kazandırmadan önce kimlerle görüşüp tartıştığı, bunların ne gibi tepkiler gösterdikleri, nasıl, kimlerce benimsenip yaygınlık kazandıkları bir çeşit günce biçiminde açıklanmaktadır. Görüleceği üzere, yazar bu önerileri geliştirirken görüşüp danıştığı birçok kimsenin adına da sözcük öykülerinde yer vermiştir. Bu kişilerin çoğu alanla ilgili bilim adamları ya da dil konularında görüşlerine yazarın önem verdiği kişilerdir. Yazar bu kişilere, en azından doğru yolda bulunup

* 1976 yılında geliştirdiğimiz bu ölçütleri ilk kez aşağıdaki yayıнымızda açıklamıştık: C. Mihçioğlu, *Bir Kamusal İlişkiler Örnekolayı* : Ay Adları ya da Türk Dil Kurumu (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1981), s. 42, 44.

bulunmadığını anlamasına yardımcı olmak biçimindeki katkılarından dolayı gönül borcu duymakla birlikte, önerilen sözcüklerle ilgili her türlü sorumluluğun yazarın omuzlarında olduğu kuşkusuzdur.

Sözcük önerilerinin ortaya atılması her şeyden önce onları geliştiren kişinin bir ürünü olduğu, onun yaşantısıyla yakından bağlantılı bulunduğu için benimsenen anlatımda da kaçınılmaz bir biçimde bir kişisellik vardır. Yazar, bilimsel bir yayında bir ölçüde yadigarabilecek olan bu anlatım kişiselliğinin bağışlanmasını diler.

Sözcük öykülerinden her birinin kendi içinde bir bütünlük taşımasına önem verildiği için ufak tefek birtakım yinelenmelerin ortaya çıkmış olduğu da gözden kaçmayacaktır. Yazar okuyucularından bu durumu da hoşgörüle karşılamalarını diler.

*
**

AKTÜARYA — DİRİMSAYIM, DİRİMSAYIMCILIK AKTÜER — DİRİMSAYIMCI

Dilimizde kullanılmakla birlikte, gerçek anlamını pek az kişinin bildiğini sandığım “aktüer, aktüarya” sözcüklerine Türkçe karşılık bulmak üzere düşünmeye 1979 yılı Ocak ayının başında başladım. Bu arada konuyla ilgili olarak bir telefon görüşmesi yaptığım Mülkiye’den sınıf arkadaşım, Emekli Sandığı Genel Müdür Yardımcılığından emekli Yahya Erelmalı, bu konuda Emekli Sandığı eski Aktüarya Müdürü olan Ordu Yardımlaşma Kurumu Genel Müdürü Ahmet Özsoy’la görüşmemi salık verdi. Aradım, ancak Yönetim Kurulu Başkanının yanında olduğu için görüşemedim. 8 Ocak 1979 Pazartesi günü kendisi beni aradı. Sözcükle ilgili olarak yazdığım gerekçeli açıklamayı okudum. Çok beğendi. Karşılık konusunda ikimiz de düşünelim dedik. Açıklama yazısını Siyasal Bilgiler Fakültesinde odama çağırdığım Özdemir Akmut’la da görüştük. O da beğendi. Karşılığın ne olması gerektiği konusunda da görüş alışverişinde bulunduk. Ocak ayının ilk on günü benim için yoğun bir karşılık arayışı içinde geçti. Bu arada çeşitli karşılıklar düşündüm. *Aktüarya için dirimsayım, dirimsayımculuk, aktüer için dirimsayımci* karşılıklarını 9 Ocak 1979 Salı günü türettim.

Açıklama yazısını, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunun 10 Ocak 1979 Çarşamba günü toplantısında okudum. Karşılıklar üzerinde görüş alışverişinde bulunduk. Benim “dirimsayım”ın yerine Semih Tezcan “yılsayım,” Tahsin Saraç “günsayım” dedi. Ancak, başkalarıyla da

görüşüp danıştıktan sonra en uygun karşılıkların benimkiler olduğu sonucuna vardık. Yarkurulda aşağıdaki biçimde kesinleşen gerekçe Türk Dili Dergisinin Mart 1979 sayısında yayımlandı:

Latince *agere* (iş yapmak, yapmak) eyleminden gelen *actus* adı "eylem" demektir. Bu sözcükten kaynaklanan *actuaris*, "yazıcı, yazman" anlamına gelir. İngilizce *actuary* bu sözcükten türemiş, daha sonra *actuaire* biçimiyle Fransızcaya geçmiş, oradan da "aktüer" söylemiyle Türkçeye aktarılmıştır. Aktüer, özellikle yaşam koruncu (hayat sigortası) ile ilgili olasılık hesaplarıyla uğraşan, belirli yaşlardaki, belirli sağlık durumlarındaki kişilerin genellikle ne uzunlukta bir süre yaşayabileceklerini sayımlamalarla öbür bilimsel verilere dayanarak kestirip korunç ödentileri ile ödentilerini (sigorta primleriyle tazminatlarını) hesaplayan bir uzmandır. Yine aynı kökten gelen *actuariat* sözcüğü ise, hem "aktüerlik" hem de "aktüerlerin tümü" anlamına gelir. Bu sözcük de "aktüarya" söylemiyle, yukardaki anlamların ilkiyle dilimize geçerek korunçluluk alanında yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Sözcüğün sıfat biçimi olan *actuariel* de "aktüaryel" söylemiyle dilimize geçerek **aktüaryel bilanço** sözünde kullanım alanı bulmuştur. Aktüaryel bilanço, genel bir tanımla, alınan yaşam koruncu ödentileriyle yapılacak ödemeler arasında denge sağlayan bir belge, bir hesap durumu anlamına gelmektedir.

Aktüarya sözcüğü için, bilgisayarım (enformatik) sözcüğünün yapısı da örneksenerek, **dirim** (hayat) ile **sayım** sözcüklerinden oluşturulan **dirimsayım**, **dirimsayımçılık**, aktüer için **dirimsayımçı**, aktüaryel için **dirimsayım**sal karşılıkları önerilmektedir. Dirimsayım bileşik sözcüğünün ilk ögesi olan **dirim**, kavramın yaşam koruncuyla ilgili olduğunu, ikinci ögesi **sayım** ise, daha önce istatistik için sayımlama karşılığının önerilmiş olduğu da göz önünde bulundurulursa, söz konusu kavramın istatistikle, hesaplamayla ilgili bir eylemi yansıttığını göstermektedir.

Örnek: **Dirimsayım** bilimi (dirimsayımçılık) önce İngiltere'de uygulanmış, oradan Fransa'ya geçmiştir. **Dirimsayım**cular, büyük sayılar yasasından kaynaklanan ilkelerden yola çıkarak ölüm-dirim çizelgeleri düzenlerler. **Dirimsayım**sal dengelemeler (bilançolar) (**dirimsayım** dengelemeleri) düzenlenmesi yaşam koruncu kuruluşlarının en önemli işlerinden biridir.

ALONJ — EKLENTİ

Siyasal Bilgiler Okulundaki yüksek öğrenim yıllarımda ilk kez Ticaret Hukuku derslerinde karşılaştığım *alonj* sözcüğüne de, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında uygun bir Türkçe karşılık bulmak istedim. 31 Aralık 1978 Pazar günü sözcükle ilgili olarak yazacağım gerekçeli açıklama için gerekli notları çıkardım. 2 Ocak 1979 Salı gecesi sözcüğün gerekçeli açıklamasını yazdım. Bu arada karşılık olarak da *eklentî* sözcüğünü türettim. Sözcüğün gerekçeli açıklama yazısını, 3 Ocak 1979 Çarşamba günü Yüksel Koç-Yalkın'a

okudum. Öneriyi daha sonra Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüm. Yarkurulca benimsenen aşağıdaki gerekçe Türk Dili dergisinin Mart 1979 sayısında yayımlandı :

Fransızca *allonger* (uzatmak) eyleminden türeyen *allonge* adı, tecim dilinde, bir belgit (senet) üzerinde ciroların ya da öbür işlemlerin çoğalmasi yüzünden yazı yazacak yer kalmaması durumunda o belgite genellikle zımbalanarak eklenen dikdörtgen biçimindeki kâğıt anlamına gelir. Sözcük, Fransızcadaki söylemiyle, *alonj* biçiminde Türkçeye de geçerek tecim dilinde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Sözcüğe, gerek anlam gerek işlev özelliğine uygun düşen *eklenti* karşılığı önerilmektedir.

Örnek: *Ciro*, ya *ödek* (*poliçe*) arkasına ya da ona bağlı *eklenti* üzerine yazılır.

ANONİM — PAYBELGİTLİ (ortaklık)

(Bkz: Kolektif, Komandit, Kooperatif, Limited)

Tecimsel bir ortaklığın adı olarak *anonim* için *paybelgitli* karşılığını 2 Ocak 1979 Salı günü türetip sözcüğün gerekçeli açıklamasını da o gün yazdım. Bu konuda Siyasal Bilgiler Fakültesindeki ilgili arkadaşlarla da görüştüm. Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunun 14 Şubat 1979 Çarşamba günkü toplantısında bu karşılıktan söz ettim. Tahsin Saraç'la A. Dilâçar onaylar biçimde dinlediler. Semih Tezcan'ın da bulunacağı bir toplantıda konuyu yeniden görüşmeye karar verdik. Yarkurulun 28 Şubat 1979 Çarşamba günkü toplantısında ortaklık adlarıyla ilgili geçici önerilerimden söz ettim. Üyelerin genel eğilimlerini öğrenmiş oldum. 3 Nisan 1979 Salı günü "anonim" ortaklıktan başlayarak tüm ortaklık adlarıyla ilgili olarak yazdıklarımı Siyasal Bilgiler Fakültesinde Celal Göle'ye okudum. Bu gerekçeli açıklamaları Yarkurul'un 18 Nisan 1979 Çarşamba günkü toplantısında toplu olarak okudum. Karşılıklarla gerekçeli açıklamaları Türk Dili dergisinin Haziran 1979 baskısında çıktı. "Anonim" sözcüğüyle ilgili açıklama şöyleydi :

Yunanca *an* olumsuzluk önekiyle *onyma*, *onoma* (ad) sözcüğünden oluşturulan *anonumos* (adsız) sözcüğünden türeyip yine o anlama gelen Fransızca *anonyme* sözcüğü dilimize de *anonim* söylemiyle geçerek yaygınlık kazanmıştır. Sözcüğün en yaygın anlamını karşılayan *adsız* sözcüğü dilimizdeki en yaygın kullanımının da doğal karşılığıdır. Sözcüğün bu anlama çok yakın bir başka anlamı da *yazarı belirsiz, yaratıcısı belirsizdir*. Sözcük gerek Fransızcada gerek Türkçede bir çeşit tecimsel ortaklığın adı olarak da kullanılmaktadır. Anonim şirket, anaparası başkalarına kolaylıkla aktarılabilen *paybelgitlerinden* oluşan, bu *paybelgitlerinin iyelerinin adları kamuca genellikle bilinmeyen bir ortaklıktır*. Bü-

yük bir anamal toplanmasına olanak sağlayan bu tür ortaklıkların borçlarından doğan akçal sorumlulukları anaparalarıyla sınırlandırılmıştır. Anonim şirketlerin kurulması için en az 5 kurucunun bulunması, anaparalarının en az 500.000 TL (bankacılıkla uğraşanlarda en az 2 milyon TL.) olması gerekir. Anonim şirket için daha önce yaygın ortaklık karşılığı önerilmişse de, bu karşılık iki bakımdan uygun görünmemektedir. Bu karşılıktaki yaygın sözcüğü bu tür ortaklıkların iyeliği toplum içinde yaygınlaştırmaları özelliği göz önünde bulundurularak önerilmişse, yurdu-muzdaki uygulamaya uygun düşmemektedir. Gerçekten de, ülkemizdeki anonim ortaklıkların önemli bir bölümü aile ortaklığı niteliğinde olup, bu tür ortaklıklarda en azından belirli bir sınıra değin paybelgitlerinin akışkanlığı, el değiştirerek yaygınlaşmaları söz konusu değildir. Yaygın sözcüğü bu tür ortaklıkların öbürlerinden daha yaygın, daha çok oldukları izlenimini de uyandırabilir. Oysa yakın bir geçmişte ülkemizde en yaygın olan ortaklık türü kesinlikle kolektif şirketlerdi. Bugün anonim ortaklıkların sayısı artmakla birlikte bu özelliğin en azından günümüz için pek belirgin olduğu söylenemez. Bu durum karşısında anonim şirket için, anaparasının paybelgitlerine bölünmüş olması özelliği göz önünde bulundurularak paybelgitli ortaklık (kısaltması: PO) karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Toplumsal araştırmalarda kullanılan soru kâğıtlarının adsız olması yanıtlarda içtenlik sağlama bakımından yerinde olmakla birlikte, yanıtların kimlerden geldiği belli olmadığı için daha çok sayıda soru kâğıdının yanıtlandırılmasını sağlamak amacıyla güden izleme çalışmalarını güçleştirir. Yazarı belirsiz bir şiir. Yaratıcısı belirsiz bir yontu. Türkiye'nin en büyük işletmeleri paybelgitli ortaklıklarca yönetilmektedir. Bankalar paybelgitli ortaklık biçiminde kurulmak zorundadır; korunç (sigorta) ortaklıkları da genellikle paybelgitli ortaklık biçiminde kurulurlar.

APEL — ÖDEME ÇAĞRISI

Gazetelerde çıkan "apele davet, apele çağrı" başlıklı duyurular, bütün Fransızca bilenler gibi beni de sık sık tedirgin etmekteydi. Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında *apel* sözcüğüne Türkçe bir karşılık bulmak isteyişim daha çok bu tedirginlikten kaynaklanır. 12 Ekim 1978 Perşembe günü Siyasal Bilgiler Fakültesi Ticaret Hukuku Asistanı Dr. Celal Göle'den telefonla bana "apel" konusunda bir not hazırlayıp vermesini istedim. O gün yazıp eve bırakmış. Bu sözcüğe *ödeme çağrısı* karşılığını düşünüp gerekçeli açıklama yazısını 19 Ekim 1978 Perşembe günü yazdım. 21 Ekim Cumartesi günü Celal Göle'ye telefon edip bu gerekçeyi okudum. Öneriyi Yarkurulun 23 Ekim 1978 Pazartesi günkü toplantısına götürüp gerekçeli açıklamayı onaylarına sundum. Öneri benimsendikten sonra aşağıdaki gerekçe Türk Dili dergisinin Ocak 1979 sayısında yayımlandı :

Fransızca *appel* sözcüğü, çeşitli anlamları arasında "çağrı" anlamına da gelir. Sözcüğün tecim, bankacılık, borsa alanlarındaki özel anlamı ise

ortaklara, paydaşlara üstlendikleri anapara yatırma borcunu yerine getirmeleri için çağrıda bulunmaktır. Anonim ortaklıklarda paydaşların üstlendikleri anapara koyma borcunun tümünü ortaklığın kuruluş evresinde yerine getirmeleri konusunda yasal bir zorunluluk yoktur. Ancak, paydaşlar bu borçlarının en az dörtte birini başlangıçta ödemekle yükümlüdürler. Geriye kalan anapara yatırma borcunun ödeneceği zaman ortaklık sözleşmesinde belli bir gün olarak saptanabileceği gibi, sözleşme bu günü belirleme yetkisini genel kurula ya da yönetim kuruluna da bırakabilir. Bu paraların ödenmesini istemek amacıyla yapılan çağrılardan her biri için uygulamada Fransızcadan dilimize aktarılmış bulunan **apel** sözcüğü kullanılmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü **apel** gibi,

Türk Ticaret Yasasında **apel** sözcüğüne yer verilmemiş, yalnız, konuyla ilgili olan 406. maddenin yan başlığında "ödemeye davet" denmiştir. Uygulamada ise daha çok "apele davet, apele çağrı, **apel**" sözcükleri kullanılmaktadır. **Apel** sözcüğüne, gerek anlam gerek işlev özelliği göz önünde bulundurularak **ödeme çağrısı** karşılığı önerilmektedir.

Örnek: **Ödeme çağrısının** nasıl yapılacağı konusunda ortaklık sözleşmesinde bir kural bulunabileceği gibi, bu konuda yönetim kuruluna ya da genel kurula yetki verilmiş de olabilir. Borcun ödenme sürelerinin ortaklık sözleşmesiyle belirlenmiş olması durumunda **ödeme çağrısına** gerek olmayıp ortaklara durumu bir yazıyla anımsatmakta yarar vardır. Ortaklık sözleşmesinde **ödeme çağrısının** biçimi konusunda bir açıklık yoksa paydaşlardan ödemede bulunmalarının basında duyuru yoluyla istenmesi gerekir.

APRE — DÜZGÜN

APRELEME — DÜZGÜNLEME

İlk kez 1944-1948 yılları arasında Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulunda öğrenciyken vergi konularıyla ilgili derslerde duyduğum, ancak ne anlama geldiğini açık olarak öğrenmediğim bu sözcüklerle ilgili Türkçe karşılıkları 1977 yılının son ayları içinde türettim. Bu sözcüklerle ilgili gerekçeli açıklamayı yazarken Yönetim Teknikleri Danışmanı olarak yarigün üzerinden görev yaptığım, o yıllarda Mithat Paşa Caddesindeki bir apartmanda bulunan Milli Prodüktivite Merkezinin en üst katındaki kitaplığından yararlanmış, yazıyı bitirdikten sonra da Merkez'de görevli bir iki mühendise okuyarak görüşlerini almıştım. Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüğüm bu öneri, orada benimsendikten sonra, aşağıdaki açıklama yazısı Türk Dili dergisinin Kasım 1977 sayısında yayımlandı:

Fransızca **apprêter** (hazırlamak) eyleminden gelen **apprêt** sözcüğü, dokuma ya da deri gibi kimi ürünlere satışı olumlu yönde etkileyecek bir parlaklık ya da alıcıların beğenisine daha uygun bir görünüm vermek, ayrıca yeni birtakım özellikler, nitelikler kazandırmak amacıyla uygulanan işlemleri anlatan genel bir addır. Sözcük ayrıca bu işlemi yaparken kullanılan özdekler anlamına da gelmektedir. Sözcük, Fransızcadan

dilimize özellikle dokumacılıktaki anlamıyla geçmiş, gerek "apreleme," gerek "apre" sözcükleri yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Dokumacılıkta "apreleme" işlemlerinin kapsamına, özellikle pamuklu dokumaları temizleme amacıyla ağartma, tüyleri almak üzere dokumayı sıcak yüzeye hızla dokundurup çekme, tüyleri ya da kusurlu kalın iplikleri kırma, yünlü kumaşları daha kalm, daha sağlam duruma getirmek üzere tüyleri enine ya da boyuna baskılama, pamuklu dokumalara parlaklık verme, yapay reçineler sürerek buruşmayı ya da biçim bozulmasını önleme, nişasta ya da benzeri kimyasal özdekler kullanarak dokumalara belirli bir sertlik, diklik verme gibi işler girer. Dar anlamda "apreleme" ya da "apre," dokumaya nişasta ya da benzerleriyle sertlik verme işlemini anlatır. Görüldüğü gibi, apreleme, apre eskiden kadınların derilerini gergin tutmak, güzelleştirmek amacıyla kullandıkları "düzgün" adı verilen sürümlüğün işlevine benzer bir görev yapmakta, görünümün yanı sıra ürünün niteliğini de daha düzgün bir duruma getirmek amacıyla gütmektedir. Bu açıklamaların ışığı altında, apreleme sözcüğüne, gerek anlam gerek işlev özelliği göz önünde bulundurularak düzgünleme, bu işlemlerde kullanılan özdekler için de düzgün karşılığı önerilmektedir.

Örnek : Dokuma işleyiminde düzgünleme işlemlerinde kullanılan özdeklere mikrop öldürücü kimyasal bileşikler de eklenir. Bu kumaş, düzgünü biraz çokça olduğu için daha kalm görünüyör.

"Düzgün, düzgünleme" sözcükleri, yukarıda açıklanan anlamları karşılamak üzere, Türk Dil Kurumunun 1980 yılında basılan Uygulayım Terimleri Sözlüğünde de yer aldı.

AVAL — 1. GÜVENCELEME, 2. GÜVENCELEYEN

Tecim alanıyla ilgili bir terim olan *aval* sözcüğü için, 2 Ocak 1979 Salı gecesi 1. güvenceleme, 2. güvenceleyen karşılıklarını türetilip gerekçeli açıklama yazısını da o gece yazdım. Bu açıklamayı 3 Ocak 1979 Çarşamba günü Yüksel Koç-Yalkın'a okudum. Öneriyi daha sonra Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüm. Orada da benimsemişen bu karşılıklarla ilgili aşağıdaki gerekçe Türk Dili dergisinin Nisan 1979 sayısında yayımlandı :

Arapça *havale* (bir borcu başkasına ödetme) sözcüğü *avallo* biçimiyle İtalyancaya, oradan da *aval* olarak Fransızcaya geçmiştir. Fransızcadan öbür Batı dillerine olduğu gibi Türkçeye de bu biçimiyle aktarılan sözcük, tecim alanında, üçüncü kişinin bir belgite (senette) ödeme yükümlülüğünü taşıyan kişi yararına alacaklıya karşı borçlanmada bulunması, onun borcunu ödememesi durumunda belgit karşılığını ödemeyi yüklenmesi, yükümlenmesi, borcun ödenmesini güvencelemesidir. Aval veren kişi, ödeme güvencesi verdiği kişinin imzasından hemen sonra "Aval içindir" açıklamasıyla imza atar. Aval veren kimse, güvencelediği kişi gibi sorumlu olur. Görülüyor ki sözcük hem güvence verme işlemi hem de güvenceyi veren kişi anlamına gelmektedir. Sözcüğe, gerek anlam gerek

işlev özelliği göz önünde bulundurularak, birinci anlamı için **güvenceleme**, ikinci anlamı için **güvenceleyen** karşılığı önerilmektedir. **Aval** (en aval) sözcüğünün yereybilimdeki (coğrafyadaki) karşılığı ise **akış yönü** (**akış aşağı**)'dır.

Örnek: Güvenceleme ciro yoluyla da yapılabilir; bir başka deyişle, belgit güvenceleyene ciro edilir, o da güvenceleme isteyene ciro eder.

CİRANTA — AKTARAN

Ciranta sözcüğü de yüksek öğrenim yıllarında Ticaret Hukuku derslerinde karşılaştığım İtalyanca kökenli tecim sözcüklerinden biridir. Bu sözcük için 1978 yılının sonlarına doğru *aktaran* karşılığını türettim. 31 Aralık 1978 Pazar günü sözcüğün gerekçeli açıklamasını yazmak üzere notlar aldım. Gerekçeli açıklama yazısını 2 Ocak 1979 Salı gecesi yazdım. Sözcüğün kökenbilimi konusunda 5 Ocak 1979 Cuma günü Pars Esin'le konuştum. Bu öneriyi daha sonra Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüm. Yarkurulca benimsenen önerinin aşağıdaki gerekçesi Türk Dili dergisinin Mart 1979 sayısında yayımlandı :

İtalyanca *girare* (döndürmek) eyleminin ulaç biçimi olan *girante* (döndüren, döndürücü) sözcüğü "ciranta" söylemiyle dilimize de geçerek tecim alanında kullanım yaygınlığı kazanmıştır. **Ciranta**, bir tecimsel belgiti başkasına ciro eden, döndüren, aktaran (bkz: *Ciro*) kişi demektir. Sözcüğe, gerek anlam gerek işlev özelliği göz önünde bulundurularak **aktaran** karşılığı önerilmektedir.

Örnek: **Aktaran**, bir tecimsel belgitin arkasına yalnız imzasını atarak bir aktarımda bulunursa, bu, belgitin karşılığı olan para ya da malın iyeliğinin belgitin yeni taşıyıcısına aktarıldığı anlamını taşır.

CİRO — 1. AKTARIM, 2. SATIŞ OYLUMU, DÖNÜŞ

Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında, 1978 yılı sonlarında, tecim alanıyla ilgili bir terim olarak *ciro* sözcüğü için *aktarım* karşılığını türettim. 31 Aralık 1978 Pazar günü sözcükle ilgili gerekçe için notlar çıkardım. Gerekçeli açıklama yazısını, "ciranta"nınla birlikte, 2 Ocak 1979 Salı gecesi yazdım. 5 Ocak 1979 günü, sözcüğün kökenbilimi konusunda Pars Esin'le konuştum. Ertesi gün sözcükle ilgili gerekçeli açıklamaya son biçimini verip daktilo ettim. Açıklamayı 9 Ocak 1979 Salı günü Yüksel Koç-Yalkın'a okudum. Beğendi. Dil Kurumundaki Yarkurulca da benimsenen bu öneriyle ilgili aşağıdaki gerekçe Türk Dili dergisinin Mart 1979 sayısında çıktı :

İtalyanca *girare* (döndürmek) eyleminden gelen *giro* (döndürüyorum) sözcüğü "ciro" söylemiyle Türkçeye de geçerek tecim alanındaki

özel anlamlarıyla kullanım yaygınlığı kazanmıştır. *Ciro*, en yaygın kullanımında, tecimsel bir belgitin içerdiği para ya da mal üzerindeki hakların bir başkasına geçirilmesi, böyle bir belgitin başkasına verilmesi, aktarılması, anlamına gelir. Bu aktarma, hak iyesinin (sahibinin) bu belgитlerin arka yüzüne yazdığı bir açıklama ya da attığı bir imzayla gerçekleştirilir. Böylece ciro eden kimse (bkz: *Ciranta*), ciro ettiği kişiye belgitte yazılı para ya da malı alma yetkisini, belgiti ödeyecek kişiye de ödemenin ciroda gösterilen kişiye ya da onun buyruğuna yapılması yetkisi ile buyruğunu verir. Sözcüğe, gerek anlam gerek işlev özelliği göz önünde bulundurulurken aktarım, ciro etmek için de aktarmak karşılığı önerilmektedir. Yeri gelmişken cironun çeşitli türlerinin tecim tüzesi alanında sık sık kullanılmakta olan Arapça İtalyanca karışımı adları için de karşılıklar önerilmesi yararlı olacaktır. Belgitten doğan tüm hakların ciro edilen kişiye aktarılması anlamını taşıyan temlikli ciro için iyeleyici aktarım; yalnız belgitin karşılığını almak için gerekli yetkinin verilmesi anlamını taşıyan tevkili ciro için yetkidesleyici aktarım; belgit karşılığının tutulanması (terhini) anlamını taşıyan terhini ciro için tutulayıcı aktarım; dıştan temlikli ciro niteliğinde görünmekle birlikte, ciranta ile ciro edilen arasındaki anlaşmaya göre cironun yalnız tutulama ya da yetkideslik verme (tevkil) amacıyla yapılması durumunu anlatan gizli terhini ciro ya da gizli tevkili ciro için gizli tutulayıcı aktarım ya da gizli yetkidesleyici aktarım; taşıyıcının belgiti ciro edilen kişinin adı ile öbür niteliklerini bildirerek imzalaması durumunu anlatan tam ciro için etkin aktarım; başka hiçbir açıklamaya gerek görülmeyerek belgitin arkasına yalnız imza atılarak yapılan ciro anlamındaki beyaz ciro ya da açık ciro için açık aktarım karşılığı önerilmektedir.

Ciro sözcüğünün bir başka anlamı da tecimsel kuruluşların "belirli bir dönemdeki satışlarının parasal değeri"dir. Sözcüğün bu anlamı için de, doğal karşılıkları olan satış oylumu, dönüş sözcükleri önerilmektedir.

Örnek : Aktarım işlemi için belgitin arkasında yazı yazacak yer yoksa, belgite bir eklenti bağlanarak yazı ile imza için o kullanılır. Arkadaşına olan borcunu elindeki belgiti ona aktararak ödedi. Bu satımevi, kâr oranını düşük tutup satış oylumunu (dönüşü) artırarak daha çok kazanç sağlamaya çalışır.

DİZAYN — TASARÇIZİM

İngilizce kökenli *dizayn* karşılığı olarak *tasarçizim* sözcüğünü, Türk Dil Kurumunda, Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluşunun bir üyesi olarak yaptığım çalışmalar sırasında, 1975 yılında türettim. Sözcükle ilgili olarak yazdığım gerekçeli açıklama yazısını Yarkuruluşun 9 Mayıs 1975 günkü toplantısına götürdüm. Orada benimsenip Kurum Yürütme Kurulunca da onaylanan bu öneri Türk Dili dergisinin Temmuz 1975 sayısında aşağıdaki biçimde yer aldı :

İngilizce *design* sözcüğü, Latince birçok işlevleri arasında bir de anlama yoğunluk veren *de-* öneki ile *signare* (işaret etmek, göstermek)

eyleminden oluşan *designare* eyleminden türemiş, “dizayn” okunuşuyla dilimize de geçmiştir. En geniş anlamında *dizayn*, genellikle bir sanat yapınının, bugün ise ayrıca bir yapının ya da işleyim türününün ilk taslağı anlamına gelmektedir. İşleyim “dizayn”ları, bitmiş bir ürünün, örneğin bir giysinin, taşıtın, oyuncağın ya da benzerlerinin geliştirilmesinde kullanılan tasarlanmış çizimlerdir. Sözcüğün dilimizde daha yaygın olarak kullanılan bu işleyimsel anlamını karşılamak üzere, hem anlam hem de işlev özelliği göz önünde bulundurularak *tasarçizim* karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Türkiye’de üretilen kimi taşıtların *tasarçizimleri* genellikle yurt dışından alınmakla birlikte, bunları ülkenin doğal koşullarına daha uygun bir duruma getirmek üzere yerli *tasarçizim* çalışmaları yapan kuruluşlar da vardır.

Bir okuyucu, Kuruma gönderdiği bir yazıda, ilgili çevrelerce bu anlamda kullanılmakta olan *tasarım* sözcüğü varken yeni bir karşılık önermeye gerek bulunmadığını, yeni öneriyi bu bakımdan kaygıyla karşıladığını belirtmekteydi. Kendisine, genel dilde “tasavvur” anlamına gelen “tasarım” sözcüğünün *dizayn* teriminin karşılığı olarak kullanılmasında herhangi bir sakınca bulunmadığı, “*tasarçizim*”in ise bu sözcüğün işleyim alanındaki terimsel anlamını karşılamak üzere türetildiği bildirildi.

“*Tasarçizim*, *tasarçizimci*” sözcüklerine, Türk Dil Kurumunun 1978’de çıkan Özleştirme Kılavuzu ile 1980’de yayımladığı Uygulayım Terimleri Sözlüğünde de yer verildi. “*Tasarçizim*” sözcüğü, bu sözlüğün ilk baskısı olan Uygulayım Terimleri Sözlüğü I’de de yer almıştı. Bu iki sözcük, Türkçe Sözlük’ün 1983 baskısında da yer aldı.

ENTEGRASYON — BÜTÜNLEŞME

Entegrasyon için bütünleşme, entegre için bütünleşik karşılıklarını 1979 yılında, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Yankalı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında önerdim. Benimsenen öneriyle ilgili olarak kaleme aldığım aşağıdaki gerekçeli açıklama yazısı Türk Dili dergisinin Mayıs 1979 sayısında yayımlandı:

Latince *integer* (bütün, tüm) sözcüğünden gelen *integrare* (bütünleştirmek) eyleminden türeyen Fransızca *intégrer* eylemi, “bütünleştirmek, tümleştirmek” demektir. Bu eylemden gelen *intégration* (birleşme, bütünleşme) sözcüğü *entegrasyon* söylemiyle dilimize de geçerek siyaset biliminde, ekonomide, fizyolojide kullanım alanı bulmuştur. Sözcüğün siyaset bilimindeki anlamını karşılamak üzere, doğal karşılıklarından biri olan *birleşme* sözcüğü, özellikle “Avrupa’nın birleşmesi” gibi deyimlerde sık sık kullanılmaktadır. Sözcüğün ekonomideki anlamı ise “bir girişimin, belirli bir malın üretiminden satışına, bir başka deyişle işlenmiş

özdeklerin elde edilmesinden başlayıp üretimden geçerek üretilmiş malın pazarlanmasına değin uzanan tüm evrelerini içine alacak biçimde genişlemesi"dir. Bu anlamdaki entegrasyonun dilimizde en az 30-35 yıldır kullanılan karşılığı **bütünleşme**dir. Fizyolojide ise entegrasyon sözcüğü, "birçok organların sinir özeklerinin sağladığı eşgüdüm sonucu uyumlu bir bütün oluşturacak bir biçimde işlemesi" anlamına gelir. Sözcüğün bu anlamı için de **bütünleşme** karşılığı önerilmektedir. Aynı kökten gelen **intégré** (bütünleşmiş, tümleşmiş) sözcüğü de son yıllarda Fransızcadan **entegre** söylemiyle dilimize de geçip çeşitli alanlarda kullanım yaygınlığı kazanmıştır. Bu arada özellikle, her birinin kendine özgü bir işlevi bulunan değişik öğelerden oluşan, ancak ortak bir izleneye bağlı olarak tek bir makine gibi çalışan makinelere **entegre makine** adı verilmektedir. Sözcüğe, gerek bu gerek öbür alanlardaki kullanımları için **bütünleşik** (tümleşik) karşılıkları önerilmektedir.

Örnek: Ekonomik alanda **bütünleşme**, özekselleşme olayının gerçekleşme biçimlerinden biridir. Ses ile görüntü öğelerinden oluşan sinemanın algılanması bir **bütünleşme** olayıdır. Bilgisayarlar **bütünleşik** (tümleşik) büro makineleridir. Topraksu, Teknik Ziraat Müdürlüğü, Zirai Mücadele Müdürlüğü ile Çukurova Üniversitesinin işbirliğiyle yürütülmekte olan **bütünleşik** (tümleşik) Seyhan sulama çalışması, toprakların düzeltilmesi, işlenmesi, toplulaştırılması, sulanması, zararlılarla savaş gibi işlemlerin birlikte yürütülmesini sağlayarak başarılı sonuçlar vermiş, böylece, uygulamaya konduğu 1967 yılında dekar başına 170 kg. olan pamuk üretimi 1972'de 350 kg.a yükselmiştir.

FİNANSMAN — AKÇALAMA

Dilimize Fransızcadan geçmiş bulunan *finansman* sözcüğü için *akçalama* karşılığını, 1975 yılında ilk hazırlıklarına başladığım bir karşılıklar sözlüğü ile ilgili olarak türettim. Sözcüğü ne zaman türettiğimi ne yazık ki bir yere yazmamışım. Bununla birlikte, 1976 yılında türetmiş olduğumu sanıyorum. Türk Dil Kurumu'nda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluşuna 1977 yılında katılan Semih Tezcan, Kurum'un Sözlük Kolu Başkanı olarak düzenlemekte olduğu bir "Özleştirme Kılavuzu" ile ilgili fişleri arasına Yarkuruluş toplantılarına getirir, kimi yabancı kökenli sözcükler için kullanılması gereken Türkçe karşılıklar konusunda bizim de görüşümüzü alırdı. O toplantılardan birinde sözünü ettiğim bu karşılık, ilk kez, 1978 yılında yayımlanan bu kılavuzda yer almış, "finansman" için "akçalama," *finanse etmek* eylemi için *akçalamak* karşılıkları verilmiştir. Gerçekten de "finansman" (Fr. financement) bir girişimin işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken paranın (akçanın) sağlanması demek olduğuna göre, "akçayla donatmak" anlamında "akçalama"nın bu kavramı başarıyla karşılamakta olduğu açıktır.

Bunun dışında, "akçalama" sözcüğünün ilk kez İhsan Sami Ga-

ran'ın 28 Şubat 1982 Pazar günü okuduğum, denetimim altında kamu iktisadi teşebbüsleri konusunda hazırlamakta olduğu doktora tezi müsveddelerinde başarıyla kullanılmış olduğunu gördüm.

“Akçalama” sözcüğünün, daha sonra, Muzaffer Sencer'in 1981 yılında Türk Dil Kurumunca yayımlanan Yöntembilim Sözlüğünde, araştırma çalışmalarıyla ilgili olarak aşağıdaki girdide kullanılmış olduğunu saptadım :

akçalama (es. t. finansman) (İng. financing) : Bir izlençe, çizenek ya da herhangi bir uygulamanın, gider ya da akçalı gereksinmelerinin karşılanması.

Yazarın burada “çizenek” sözcüğünü “proje” karşılığı olarak kullandığı anlaşılıyor. Biz “çizenek”i şema (kuruluş çizeneği = teşkilat şeması) anlamında kullanıyor, “proje”yi ise “tasarı” sözcüğüyle karşılıyoruz.

FİZİBİLİTE — YAPILABİLİRLİK

Fizibilite sözcüğü Devlet Planlama örgütünün kurulduğu 1960 yılından beri, bu kuruluşun çalışmalarıyla ilgili olarak sık sık kullanılıyor, bu da beni tedirgin ediyordu. Sözcüğe karşılık olarak düşünüp gerekçeli açıklama yazısını 29 Mayıs 1975 günü yazdığım *yapılabilirlik* önerisini Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulumun ertesi günkü toplantısına götürdüm. Orada benimsenip Yürütme Kurulunca da onaylandıktan sonra Türk Dili dergisinin Eylül 1975 sayısında yayımlanan gerekçeli açıklama yazısı şöyleydi :

İngilizcedeki *feasibility* sözcüğünün kök bölümü, Latince *facere* (yapmak) eyleminden gelen aynı anlamdaki Fransızca *faire* eyleminden türemiştir. Sözcüğün sonundaki *-ibility* eki ise yine Latince “sığa, uygunluk, yeterlik” anlamlarındaki *-ibilis* sıfat sonekinin değişikliğe uğramış biçimidir. Sözcük, dilimize Türkiye'nin “planlı ekonomik kalkınma” dönemine girdiği 1960'larda İngilizceden *fizibilite* okunuşuyla geçmiş, daha çok yatırım tasarılarıyla ilgili olarak, “fizibilite etütleri” biçiminde sık sık kullanılmaya başlamıştır. Bu sözcüğe karşılık olarak, anlam özelliği göz önünde bulundurularak *yapılabilirlik* önerilmektedir.

Örnek : Ortaya konan tasarı öylesine karmaşıktı ki, *yapılabilirliği* konusunda ciddi kuşklar besleniyordu. Türkiye'de uçak yapımına geçilmeden önce bu konudaki tasarıların *yapılabilirlik* incelemelerinin titizlikle yürütülüp gerçekleştirilme olanaklarının araştırılması gerekmektedir.

“Yapılabilirlik” sözcüğü, Türk Dil Kurumunun 1978'de çıkan Özetleme Kılavuzunda da yer aldı. Sözcüğe, Türkçe Sözlük'ün 1983 baskısı ile 1982 yılında yayımlanan, Güneş gazetesinin tıpkıbasımını 1984'te okuyucularına armağan olarak dağıttığı Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük'te de yer verildi.

HESAP — SAYIŞ

Mütercim Asım Efendinin Kamus çevirisinde “saymak, tadat manasına... ve kâfi manasına gelir” olarak tanımlanan Arapça *el-hisab* sözcüğünün dilimizde kullanılan biçimi olan *hesap* sözcüğüne Türkçe bir karşılık aramak gereğini, Kamu Yönetimi adlı çevirim dilini olabildiğince özleştirmeye çalışırken duydum. Bu sözcüğe karşılık olarak 8 Haziran 1978 Perşembe günü “sayıt,” “hesaplamak” için “sayıtlamak” karşılığını düşündüm. 14 Kasım 1978 Çarşamba günü Türk Dil Kurumunun Terim Kolu’nda görüştüğüm arkadaşlar bu karşılığı benimsediklerini söylediler. Ancak, daha sonra, söz konusu çevirinin 1980 baskısında, o baskının 227 sayfasına koyduğum aşağıdaki gerekçeyle “sayış” karşılığını yeğleyip kesinleştirdim:

Sağış sözcüğü Türkiye Türkçesinde yüzyıllar boyu “sayı, adet, miktar”ın yanı sıra *hesap* anlamında da kullanılmış. Türk Dil Kurumu’nun Tarama Sözlüğü’nde bu sözcük için XIII.-XVIII. yüzyıllar arasında yayımlanmış yapıtlardan çok sayıda kullanım örnekleri veriliyor. Bu kaynakta “mahşer günü, kıyamet günü, hesap günü” anlamında da *sağış* günü dendiği belirtildikten sonra “hesap etmek” eylemine karşılık olarak, ayrıca “düşünmek, addetmek; tadat etmek, saymak” anlamlarına da gelen *sağışlamak* sözcüğü veriliyor. Günümüz Türkçesinde *sağış*’ın *sayışa* dönüşmesi doğaldır. Divan-ı Muhasebat’ın adının sonradan *Sayıştay’a* dönüştürülmüş olması şimdi daha iyi anlaşılacaktır. Biz de, daha önce aritmetik karşılığı olarak önerdiğimiz sayıbilgisinden sonra, şimdi *hesap* için *sayış*, sözcüğün *hesaplama* (calculation) anlamı için *sayışlama*, *hesaplamak*, *hesap etmek* için *sayışlamak* karşılıklarını öneriyor, bu sözcükleri burada da o anlamlarda kullanıyoruz.

HİZMET — İŞGÖRÜ

Arapça kökenli *hizmet* sözcüğü için *ışgörü* karşılığını, Kamu Yönetimi adlı çeviri kitabımın dilini yeni bir baskı için özleştirmeye çalışırken, 16 Mayıs 1975 Cuma günü türetip ilk kez söz konusu yapıtın o yıl çıkan baskısında kullandım. Bu karşılığı türetirken doğrudan doğruya sözcüğün anlamından yola çıktığım ortadadır. Mütercim Asım’ın Kamus çevirisinde de sözcüğün aslı şöyle tanımlanmaktadır:

El hıdme: Bir adamın işini gücünü görüp bendelik ve pişkârlık eylemek manasınadır ki tahrifle hizmet eylemek tabir olunur.

Türk Dili dergisinin Mart 1981 sayısında, İsmail Ulçugür’ün “Dil Özleşmesi ve Dil Akademisi Üzerine Soruşturma” bölümünün 545. sayfasında “ışgörü” sözcüğünü kullanmış olduğunu gördüm. Bu sözcüğü başkalarının yazısında ilk görüşüm oldu. Tümce şöyleydi: “Türk diline değerli ışgörülerıyla yarım yüzyıllık bir geçmişi olan

Türk Dil Kurumu dururken, dil konusunda bir akademiye ya da bir akademi koluna gerek olmadığına inanıyorum.” 28 Şubat 1982 Pazar günü, Siyasal Bilgiler Fakültesinde Asistanım İhsan Sami Garan’ın yönetimim altında hazırladığı Kamu İktisadi Teşebbüsleri konulu doktora tezi müsveddelerini okurken, “işgörü” sözcüğünü de büyük bir akıcılıkla kullanmakta olduğunu gördüm.

“Hizmet” yerine “işgörü” sözcüğü Cahit Emre’nin “Yönetimin Yeniden Düzenlenmesi : 12 Eylül 1980’den Sonra” başlıklı yüksek lisans tezinin 14 Aralık 1985 günü okuduğum bölümünde de çok akıcı bir biçimde kullanılmıştı. Tezini benim gözetimim altında hazırlayan Cahit Emre bu sözcüğün yanı sıra Kamu Yönetimi alanıyla ilgili daha başka pek çok sözcüğü ilk kez kullandığım Kamu Yönetimi adlı yapıtı ders kitabı olarak okuyan genç kuşağın bir üyesiydi. Yalnız “işgörü”yü değil, öbür sözcükleri de öylesine akıcı, kolay bir biçimde kullanıyordu ki bundan derin bir biçimde etkilen-dim.

İSTİHDAM — İŞLENDİRME

Arapça kökenli *istihdam* karşılığı olarak *işlendirme* sözcüğünü 1977 yılının ilk ayları içinde, “işle donatma” düşüncesinden yola çıkarak türettim. 16 Haziran 1977 Perşembe günü Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde Sosyal Hizmetler Akademisinin bu Fakülteye bağlanması konusunu görüşen komisyonun toplantısında Özer Ozankaya bu sözcüğü anmış, gülümseyip işi şakaya vurarak sözcüğü kendisinin ortaya attığını söyler gibi yapmıştı. Söz konusu komisyonun başkanlığını yaptığım için bu şakanın anlamını o sırada pek kavrayamamış, sözcüğe bu karşılığı benim bulduğumu bile o anda düşünmemiştim. “İşlendirme” sözcüğünü birkaç ay önce türetmiş olduğumu sonradan, güncemi inceleyerek buldum. “İşlendirme” sözcüğünü ilk kez Kamu Yönetimi adlı çeviri kitabımın 1980 baskısında kullandım. Bu sözcüğe Türkçe karşılık arayışım da bu yapıtın dilini yabancı sözcüklerden arındırma çabalarımın ilgilidir. Orada *tam istihdama* (full employment) “tüm işlendirme” dedim. Bu yapıtın 1985 yılında çıkan yeni baskısında *tümüşlendirme* sözcüğünü bitişik olarak kullandım.

28 Şubat 1982 Pazar günü Siyasal Bilgiler Fakültesinde Asistanım İhsan Sami Garan’ın Kamu İktisadi Teşebbüsleriyle ilgili doktora tezinin müsveddelerini okurken “işlendirme” sözcüğünün akıcı bir biçimde kullanılmış olduğunu gördüm. 21 Mart 1983 Pazartesi günü Alpay Ataol’un “Endüstri İşletmelerinde İşgören Seçiminin Çö-

zümlemeli Bir Yaklaşımla İncelenmesi" başlıklı doçentlik tezini okurken de "işlendirme" sözcüğünün kullanılmış olduğunu gördüm.

KOLEKTİF — TÜMSORUMLU (Ortaklık)

(Bkz : Anonim)

Kolektif ortaklığın adına Türkçe bir karşılık aramaya 1979'un ilk günlerinde başlayıp *tümsorumlu* ortaklık karşılığını türettim. Kavramın açıklama yazısını 2 Ocak 1979 günü kaleme aldım. Karşılığın kesinleştirilmesiyle ilgili öbür bilgiler "anonim" sözcüğüyle ilgili açıklamalar arasındadır. Sözcükle ilgili aşağıdaki gerekçeli açıklama yazısı, öbür ortaklık adlarınıninkilerle birlikte Türk Dili dergisinin Haziran 1979 sayısında yayımlandı :

Colligere (toplamak) eyleminden gelen Latince *collectivus* sözcüğü "toplulu" demektir. Buradan türeyen Fransızca *collectif* sözcüğü, bu kök anlamıyla çok yakından ilgili olarak "kümeyle ilgili, bireylerle değil kümelerle ilgili özellikler taşıyan" anlamına gelir. Sözcük, Fransızcadaki kolektif söylemiyle dilimize de geçerek *toplu*, *ortaklaşa* anlamında kullanılmaya yaygınlığı kazanmıştır. Türkçede kolektif mukavele için *toplu sözleşme*, kolektivizm için *ortaklaşacılık* karşılığının kullanılmakta olması bundandır. Kolektif sözcüğü gerek Fransızcada gerek Türkçede bir tecimsel ortaklık türünün adı olarak da kullanılmaktadır. Kolektif şirket (la société en nom collectif) "tecimsel bir işletmeyi bir tecimsel san altında işletmek amacıyla gerçek kişiler arasında kurulup ortaklardan hiçbirinin sorumluluğu ortaklık alacaklılarına karşı sınırlandırılmamış olan ortaklık" olarak tanımlanır. Bu tür ortaklıkların en ayırıcı özelliği, tanımda da belirtildiği gibi, alacaklılara karşı sorumluluklarının anamallarıyla sınırlandırılmış olmayıp ortakların malvarlıklarının tümüyle sorumlu tutulmalarıdır. Bu ana özellik göz önünde bulundurularak, kolektif şirket için *tümsorumlu ortaklık* (kısaltması : TO) karşılığı önerilmektedir.

Örnek : Ülkemizde en sık görülen tecimsel ortaklık türü *tümsorumlu ortaklıktır*.

KOMANDİT — KARMASORUMLU (Ortaklık)

(Bkz : Anonim)

Tecimsel bir ortaklığın adı olarak *komandit* için 2 Ocak 1979 Salı günü *karmasorumlu* karşılığını türetip gerekçeli açıklama yazısını da o gün yazdım. Karşılığın kesinleştirilmesiyle ilgili öbür bilgiler "anonim" sözcüğüyle ilgili açıklamalar arasındadır.

Sözcükle ilgili gerekçeli açıklama yazısı Türk Dili dergisinin Haziran 1979 sayısında yayımlandı :

İtalyanca *accomandita* (bırakma, emanet etme) sözcüğünden türeyen Fransızca *commandite* sözcüğü bir tür tecimsel ortaklığın adı olarak Fransızcadaki "komandit" söylemiyle Türkçeye de girmiştir. Komandit

ortaklık, "tecimsel bir işletmeyi, bir tecimsel san altında işletmek amacıyla kurulan, ortaklık alacaklılarına karşı ortaklardan bir ya da birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış, öbür ortak ya da ortakların sorumluluğu belirli bir anaparayla sınırlandırılmış ortaklık" olarak tanımlanır. Ortaklığın borçlarından tüm malvarlığı ile sorumlu olan ortaklara komandite (commandité), alacaklılara karşı akçal sorumluluğu ortaklığa getirdiği anaparayla sınırlı olan ortaklara komanditer (commanditaire) adı verilir. Nitelikçe kolektif ortaklığa benzeyen komandit ortaklık, ondan, sorumluluğu sınırlandırılmış ortakların varlığı bakımından ayrılır. Komandit ortaklıklar, biri adi komandit şirket (société en commandite simple), öbürü sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket (société en commandite par actions) olmak üzere iki türüdür. Bu sonuncular nitelikçe kolektif ortaklıklara yaklaşırlar. Komandit şirket için, ortaklarının sorumluluk durumundaki bu ikilik ya da karmalık göz önünde bulundurularak karmasorumlu ortaklık (kısaltması: KO) karşılığı önerilmektedir. Adi komandit şirket için olağan karmasorumlu ortaklık, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket için paybelgitli karmasorumlu ortaklık, komandite için tümsorumlu ortak, komanditer için de darsorumlu ortak karşılıkları önerilmektedir.

Örnek: Karmasorumlu ortaklığın tecim sanında tümsorumlu ortaklardan en az birinin adı ile ortaklığın türünü gösterecek bir deyişin bulunması gerekir. Darsorumlu ortaklar bu ortaklıkların yönetiminde görev alamazlar.

KOMBİNA — TÜMLEŞKE

Erzurum'daki et kombinasyonunun adı dolayısıyla sık sık duyduğum Rusça kökenli *kombina* sözcüğü için türettiğim *tümleşke* karşılığını Türk Dil Kurumundaki Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunun 19 Ekim 1977 Çarşamba günü yaptığı toplantıda, üyelere Sözlük Kolu Başkanı Semih Tezcan'ın oluşturmakta olduğu Özleştirme Kılavuzu için önerdim. Sözcüğü daha önce türetmiş, bu arada Rusça aslıyla ilgili olarak Türkkaya Ataöv'le A. Dilâçar'dan bilgi rica etmiştim. Bizim Yarkurul çalışmalarını bakımından da değerlendirilen bu karşılıkla ilgili olarak Tahsin Saraç'ın yazdığı aşağıdaki gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Ocak 1978 sayısında çıktı :

Latince *combinare* "iki şeyi bir araya getirmek, birleştirmek, tümleştirmek" demektir. Bundan türeyen *combinatus* sıfatı, bir araya getirilmiş, birleştirilmiş, tümleştirilmiş, yan yana konmuş anlamına gelir. Sözcük aynı anlamla Rusçada *kombinat* biçimini almıştır. Dilimize Rusçadan *kombina* söylemiyle geçen sözcük, birbirini tamamlayan kuruluşların toplu anlamına gelir. Kök, anlam ve işlev özellikleri göz önünde bulundurularak, *kombina* için *tümleşke* karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Bölgede yeni bir et tümleşkesi kurmak gerekiyor.

"Tümleşke" sözcüğü, Kurum'un 1978'de yayımlanan Özleştirme Kılavuzunda yer aldı.

KONTEYNİR — KAP

1970'li yıllarda Ankara Üniversitesinin izniyle Milli Produktivite Merkezi'nde Yönetim Teknikleri Danışmanı olarak görev yaptığım bir sırada Verimlilik dergisinde yayımlanan bir çevirinin başlığında geçen "konteynerizasyon" sözcüğünü çok yadırgamış, çağdaş taşımacılık alanında önemli bir yer tutan yeni bir uygulamanın İngilizce olan bu adına gecikilmeden uygun bir karşılık bulunması gerektiğini düşünmüştüm. Söz konusu Merkez'in bu çevirinin yapılmasını isteyen Genel Sekreteri Ali Orhon da bu yabancı sözcüğü beğenmemiş, ancak Türkçe bir karşılığı da bulunmadığı için o biçimiyle kullanılmasına katlanmak durumunda kalmıştı. Merkez'deki yarıgünlü danışmanlık görevimin de sürdüğü 1976 yılının başlarında, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna bu konuda bir öneri götürmeyi gerekli gördüm. "Konteynir" için "irikap," "konteynerizasyon" için "irikaplaşma, irikaplaştırma, irikap taşımacılığı" karşılıklarını düşünmüştüm. 20 Şubat 1976 günü yazdığım gerekçeli açıklama yazısını Yarkurula götürdüm. Orada olduğu gibi benimsenen öneri daha sonra Kurum'un Yürütme Kuruluna gitti. Yürütme Kurulundan gelen "irikap"ı kısaca "kap"a dönüştürme önerisine biz de katıldık. Öneriyle ilgili aşağıdaki gerekçeli açıklama Türk Dili Dergisinin Mayıs 1976 sayısında yayımlandı:

İngilizce *container* sözcüğü "kap" anlamına gelir. Günümüzde özellikle uluslararası ticimde kullanılan *container*'lar, genellikle bir ülkeden öbürüne gemilerle mal taşımada kullanılan, daha çok çelik, alüminyum ya da tahtadan yapılmış, kilitlenip mühürlenebilen kapaklarla donanmış büyük kaplardır. 1960'lardan bu yana Birleşik Amerika ile Avrupa ülkeleri arasında ticimsel mal taşımacılığında kullanılmaya başlayan bu yöntem gittikçe yaygınlaşarak büyük bir yoğunluk kazanmış, yalnız uluslararası ticimde değil, belirli bir ülke içinde kamyon, tren gibi taşıtlarla da *container* taşımacılığı yapılmaya başlamıştır. Deniz ürünleri, et, süt, yaş sebze, yemiş gibi çabuk bozulabilir yiyeceklerden içkilere, tahıldan kahve, cam, mermer, kâğıt gibi ticimsel mallara değin birçok özdeklerin taşındığı *container*'larda bozulmayı önleyici soğutma, özel ısı, havalandırma ya da nemlendirme düzenleri bulunmaktadır. Bu tür taşımacılık, *container* taşıyan özel gemilerde yükleme-boşaltma işlemlerinin kısa sürede yapılabilmesi, öbür ticimsel gemilere göze çok daha hızlı olan bu gemilerle malların dış pazarlara daha kolay ulaştırılabilmesi, sarmaçlama giderlerinin azlığı, yolda kırılıp dökülmenin, çalınmanın en düşük düzeye indirilmesi gibi üstünlükleri nedeniyle geleneksel taşıma yöntemlerine yeğ tutulmaktadır.

Container sözcüğünden, bu tür taşımacılığa geçiş anlamına gelen *containerization* sözcüğü de türetilmiş, son yıllarda bunlardan birincisi "konteynir" (kimi kez de yanlış olarak "konteynir," "konteyner") oku-

nuşuyla, ikincisi ise Fransızcaştırılarak "konteynerizasyon" biçimiyle dilimize de geçmiştir. **Konteynir** karşılığı olarak **kap**, **konteynerizasyon** karşılığı olarak da **kaplaşma**, **kaplaştırma** sözcükleri türetilmektedir.

Örnek: Birçok ülkelerin karayolları, gerek genişlik gerek dayanıklılık bakımından tecimsel taşımacılıkta kullanılan **kapların** yükleneceği büyük boy taşıtların geçişine elverişli değildir.

Dış ülkelerle tecimsel ilişkilerini geliştirmek durumunda bulunan Türkiye, **kaplaştırma** konusuna titizlikle eğilmek zorundadır.

"Kap, kaplaşma, kaplaştırma" sözcükleri, Kurum'un 1978 yılında çıkan Özleştirme Kılavuzunda da yer aldı.

KOOPERATİF — BİRLEŞKE

(Bkz: Anonim)

Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında çeşitli tecimsel ortaklıkların yabancı kökenli olan adlarına Türkçe karşılıklar önerirken, bütünlük sağlamak amacıyla, daha önce başkalarınınca *birleşke* karşılığı önerilmiş bulunan *kooperatife* de yer vermek uygun olacaktı. Sözcükle ilgili olarak bu düşünceyle yazdığım aşağıdaki gerekçeli açıklama, öbür ortaklıklarınkilerle birlikte Türk Dili dergisinin Haziran 1979 sayısında yayımlandı:

Fransızca *coopération* sözcüğü Latince *co-* (birlikte) öneki ile *operari* (çalışmak, iş yapmak) sözcüğünden oluşturulan *cooperari* eyleminin geçmiş zaman ortacı olan *cooperatustan* türemiştir. *Coopération* adından türeyen *coopératif* sıfatı "işbirliğine dayanan" anlamını taşır. Bu sıfatın dişil biçimi olan *coopérative* daha sonra adlaşarak işbirliğine dayanan bir girişimin adı olmuştur. **Kooperatif** biçimiyle dilimize de giren bu sözcüğe daha önce *birleşke* karşılığı önerilmiştir. Ancak, Batı kaynaklı adlar taşıyan çeşitli tecimsel ortaklıklara Türkçe adlar türetirken, bugün bile Ticaret Yasamızda ortaklıklar arasında adı geçen kooperatiflere bir kez daha değinmek gereği duyulmuştur. 1969 yılında yürürlüğe giren Kooperatifler Yasası bu girişimler için "şirket" sözcüğünü kullanmamaya özen göstermiştir. Ancak Türk Ticaret Yasasının 136. maddesi değiştirilmemiş olduğu için "kooperatif şirket" sözü bugün de kullanılabilir. Kooperatifler Yasasına göre, kooperatifler, "tüzel kişiliği olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik çıkarlarını, özellikle uğraşlarıyla geçimlerine ilişkin gereksinmelerini karşılıklı yardım, dayanışma, güvenceleme yoluyla sağlayıp korumak amacıyla kurulan, ortak sayıları ile anaparaları değişik kuruluşlar"dır. Bu durum karşısında Yarkurulumuz da kooperatifler için ortaklık sözcüğünün kullanılmayıp bu kuruluşlara daha önce bulunmuş olan *birleşke* karşılığının kullanılması gerektiği görüşündedir.

Örnek: Birleşkelerde ana amaç kazanç elde edip bunu ortaklara dağıtmak değil, ortakların gereksinmelerini birlikte, daha kolay, daha ucuza karşılamaktır.

KREDİ — ÖDENÇ

Kredi sözcüğü için *ödenç* karşılığını, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında, 15 Nisan 1979 Pazar günü turettilim. Yarkurul'un 18 Nisan 1979 Çarşamba günü toplantısında önerinin uygunluğu üzerinde görüş birliğine varıldı. Sözcüğün gerekçeli açıklamasını 25 Nisan 1979 Çarşamba gecesi yazdım. Bu açıklama Türk Dili dergisinin Ağustos 1979 sayısında yayımlandı :

Latince *credere* (inanmak) eyleminin geçmiş zaman ortacı olan *creditum* (borç) sözcüğünden gelen İtalyanca *credito* sözcüğü Fransızcaya *crédit* olarak geçmiş, oradan da dilimize girmiştir. Sözcük, 1. birine peşin para istemeden mal verme, 2. bir kişinin, genellikle de bir bankanın başka bir kişiye olan güveni sonucu o kişinin buyruğuna belirli bir nicelikte parayı hazır bulundurmaya, bir başka deyişle ödünç vermeyi üstlenmesi, 3. borç ödemede güvenilir olma durumu, bir başka anlatımla bir kimsenin ödeme gücü konusunda var olan kanı, 4. bir kişi ya da bankanın verdiği borç, ödünç, 5. değişmeceli anlamda da, birinin başkalarında uyandırdığı güven, güvenilirlik, saygınlık anlamlarına gelir. *Kredi mektubu* ise, "bir banka ya da tecimenin bir başka banka ya da tecimene, üçüncü bir kişiye onun gereksinme duyabileceği belirli ya da belirsiz nicelikte bir ödemede bulunmasını sağlamak üzere gönderdiği yazı" demektir.

Kredi sözcüğünün çeşitli kullanımlarında, daha sonra *ödenmek* üzere bir paranın borç olarak verilmesi, bir malın karşılığı ilerde *ödenmek* üzere satılması, kişinin borcunu ödeyeceği konusunda bir güvenin bulunması gibi ödeme kavramıyla sıkı sıkıya bağlantılı bir anlam saklıdır. Kavramın bu özelliği göz önünde bulundurularak, sözcüğün yukarıdaki kullanımlarından ilk ikisi için *ödemek* eyleminden "inanç, güvenç" gibi sözcüklerin yapısı da örneksenerek türetilen *ödenç*, *kredili* için *ödençli*, üçüncü anlamı için *güvenilirlik*, dördüncü anlamı için doğal karşılığı olan *ödünç*, beşinci anlamı için *saygınlık* karşılıkları önerilmektedir. *Kredi mektubu* karşılığı olarak da *ödenç belgesi* önerilmektedir.

Kredi sözcüğünün eğitim alanındaki anlamı ise "belli bir öğrenimin tamamlanması için öğrencilerden istenen her türlü kuramsal ya da uygulamalı çalışmalar göz önünde tutularak, bir yarıyl ya da bir öğrenim yılı okutulan herhangi bir öğrencenin (dersin) okul izlencesi bütünlüğü içindeki değerini nicel olarak gösteren birim"dir. Bu anlamı için sözcüğe, "yanarca" (kibrit, meşale) sözcüğünün yapısı örneksenerek *değerce* karşılığı önerilmektedir.

Örnek : 1. Ortaklığımız *ödençli* satışları kısıtlamak zorunda kaldı. 2. Bankanın bu iş adamına açtığı milyonları bulan *ödenç* söylentilere neden oldu. 3. İşleri iyi giden iş adamlarının *güvenilirliği* de genellikle yüksek olur. 4. Bankadan bir yılda on iki bölmeçte *ödenmek* üzere 60.000 lira *ödünç* aldı. 5. Kumar tutkusu onun iş yaşamındaki *saygınlığını* hiçe indirdi.

Bilim uzmanlığı çalışmalarını tamamlayabilmesi için on *değerce* daha alması gerekiyor.

“Ödenç” sözcüğünü ilk kez, Kamu Yönetimi adlı çeviri yapıtımın 1980 baskısında kullandım.

LİMİTED — DARSORUMLU (Ortaklık)

(Bkz: Anonim)

Tecimsel bir ortaklığın adı olarak *limited* için *darsorumlu* karşılığını, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında, 2 Ocak 1979 günü türetilen sözcükle ilgili gerekçeli açıklama yazısını da o gün yazdım. Çeşitli ortaklıklar için önerdiğim Türkçe karşılıkların gerekçeli açıklamalarını Yarkurul üyelerine okuduğum 18 Nisan 1979 Çarşamba günü toplantıda üyelerden Tahsin Saraç önce *limited* ortaklık için yaygınlaşmış olduğunu öne sürdüğü “sınırlı sorumlu ortaklık” üzerinde direndiyse de sonradan benim “darsorumlu ortaklık” önerime katıldı. Sözcükle ilgili gerekçeli açıklama yazısı, öbür ortaklıklarınkilerle birlikte Türk Dili dergisinin Haziran 1979 sayısında yayımlandı:

İngilizce *to limit* “sınırlandırmak,” *limited* (okunuşu: limitid) ise “sınırlandırılmış, sınırlı; dar” demektir. Bir tecimsel ortaklık türünün adı olarak da kullanılan sözcük bu anlamıyla “limitet” söylemiyle dilimize de geçerek yaygınlık kazanmıştır. Limitet şirket, “iki ya da daha çok gerçek ya da tüzel kişiye bir tecim sanı altında kazanç amacıyla kurulan, paydaşların sorumluluğu koymayı yükümlendikleri anaparayla sınırlı bir ortaklık” olarak tanımlanır. Limitet ortaklıklarının en az ortak sayısı iki olup bu sayı elliye aşamaz. Bu ortaklıkların en az anaparası 10.000 TL. olarak belirlenmiştir. Bu ortaklıklar korunçuluk (sigortacılık), bankacılık gibi önemli işleri yapamaz, paybelgiti çıkaramazlar. Limitet ortaklıklara dar kapsamlı bir çeşit anonim ortaklık gözüyle de bakılabilir. Limitet şirket için daha önce sınırlı sorumlu ortaklık karşılığı önerilmişse de, bir yandan anonim ortaklıkların sorumluluklarının da anaparalarıyla sınırlı olması, öte yandan sınırlı sorumlu deyişinin daha çok yapı kooperatiflerinin adlarının başında yaygın olarak kullanılmakta olması dolayısıyla karışıklıklara yol açabilecek nitelikte görülmektedir. Bu durum karşısında sözcüğe, bu tür ortaklıkların sorumluluklarının dar tutulmuş bulunması özelliği göz önünde bulundurularak *darsorumlu ortaklık* (kısaltması: DO) karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Yasaya göre *darsorumlu* ortaklıklarda yönetim yetkisini tüm ortaklar toplu olarak taşımakla birlikte, ortaklık sözleşmesi ya da genel kurul kararıyla bu yetki ortaklardan birine ya da birkaçına bırakılabilir.

MAĞAZA — SATİMEVİ

(Bkz.: Süpermarket)

Mağaza, Arapça “mahzen”den kaynaklanan Fransızca “magasin” sözcüğünün Türkçeye geçmiş biçimidir. Bu sözcük için *satimevi*

karşılığını, 1976 yılında Türk Dil Kurumundaki Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunda “süpermarket” sözcüğüne karşılık ararken -“aşevi, doğumevi, dikimevi” gibi sözcüklerin yapısını örnekseyerek- türetmişim. Önerdiğim karşılık Yarkurulun 14 Ekim 1976 Perşembe günü yaptığı toplantıda benimsenmişti.

“Süpermarket” sözcüğüne ben, besin maddelerinin satıldığı mağaza anlamında “besin satımevi” ya da “besinevi” karşılığını önermişim. Yarkurulda “supermarket”la “department store”u birbirine karıştırdığı anlaşılan bir başka Yarkurul üyesinin benim yanlış olduğuna inandığım bir önerisi benimsenmiş sayılarak Türk Dili dergisinin Ekim 1977 sayısında yayımlanmıştı.

“Mağaza” karşılığı olarak “satımevi” sözcüğü, Kurum’un 1978 yılında basılan Özleştirme Kılavuzunda da yer aldı.

MAKRO — GENİL

Ülkemizde özellikle iktisatçıların çok sık kullandıkları “makro” ile “mikro” sözcüklerine uygun birer Türkçe karşılık bulunması gerektiğine öteden beri inanıyordum. *Makro* için 12 Ocak 1976 Pazartesi günü *genil* karşılığını türettim. Genellikle yaptığım gibi, Siyasal Bilgiler Fakültesindeki öğretim üyesi arkadaşlara bu önerimden de (“mikro” için yine o gün türettiğim “biril” karşılığıyla birlikte) söz ettim. Bu karşılıkların arkadaşlarca ilgiyle karşılandığını şimdi çok iyi anımsıyorum. Bu arada Basın-Yayın Yüksek Okulundan —eski öğrencim— Metin Kazancı bu karşılıklardan katıldığı bir toplantıda söz ettiğini, orada bulunanların sözcükleri beğendiklerini bana biraz da coşkulu bir anlatımla söylemişti. Önerimi Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüm. Orada benimsenen öneri, Türk Dili dergisinin Temmuz 1976 sayısında yayımlanması düşünülen öbür sözcüklerle birlikte Kurum’un Yürütme Kuruluna sunuldu. Sonradan bizden giden yazının bu sözcüklerin yer aldığı sayfasının sol boşluğuna —yanılmıyorsa üyelerden Doğan Aksan’ca— “Bu iki karşılık, özellikle mikro’nun karşılığı üzerinde bir kez daha düşünülmesi” tümcesinin yazılmış olduğunu gördüm. Böylece önerimiz orada tıkanıp kalmış oluyordu. Daha sonra Yarkurulumuzun çalışma yöntemi değiştirilip önerilerinin Yürütme Kurulundan geçmesi zorunluluğu kalkınca, öneriyi bu arada üye sayısı da artırılan Yarkurul’a 1977 yılında bir kez daha götürdüm. Önerimizi o zaman beğenmediği anlaşılan Yürütme Kurulunun da üyesi olan yeni üyemiz Semih Tezcan’ın da katılmasıyla öneri yeniden benimsendi. 1976’da yazdığım aşağıdaki gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Kasım 1977 sayısında olduğu gibi çıktı:

İngilizce ile Fransızcada birçok sözcüklerin başına getirilerek bileşik sözcükler oluşturulan **macro-** öneki, Yunanca **makros** (uzun, büyük) sözcüğünden türemiştir. Bugünkü kullanımda “büyük, geniş kapsamlı” anlamlarına gelen **macro** sözcüğü, daha çok İngilizceden, **makro** okunuşuyla dilimize de geçmiş, uzunca bir süreden beri özellikle “makro ekonomi,” “makro plan,” “makro model,” “makro inceleme” gibi terimler içinde ekonomi, işletmecilik, yönetim gibi toplumsal bilimlerle uğraşanlarca yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. “Makro ekonomi,” üretim, tüketim, biriktirim, yatırım gibi ekonomik işlevlerle olayları geniş boyutlar içinde, genellikle ulusal ekonomi düzeyinde inceleyen bir bilim dalıdır. “Makro” düzeydeki “plan”lar, “model”ler, “inceleme”ler de sorunları üst düzeyde, yine geniş boyutlar içinde ele alırlar. Bu sözcüğe, adı geçen alanlardaki kullanımlarını karşılamak üzere, anlam özelliği göz önünde bulundurularak, ayrıca, “tekil, çoğul, eril, dişil” gibi yeni sözcüklerin yapısı da örneksenerek, dilimizde “büyük, geniş” anlamına gelen **gen** sözcüğünden türetilen **genil** karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Ekonomik tasarımların (planların) hazırlanmasında **genil** çözümlenmelerden yola çıkılmaktadır.

“Genil” sözcüğü, Kurum’un 1978’de yayımlanan Özleştirme Kılavuzunda, Özer Ozankaya’nın Toplum Bilim Terimleri Sözlüğünün yine Kurum’ca 1980 yılında yayımlanan geliştirilmiş ikinci baskısında “genil boyut” girdisi içinde yer aldı. Ozankaya, bu karşılığı türettiğim günlerde onu ilk benimseyip kullananlar arasındaydı.

28 Şubat 1982 Pazar günü Asistanım İhsan Sami Garan’ın Kamu İktisadi Teşebbüsleri konusundaki doktora tezinin müsveddelerini okurken, başka yeni sözcükler gibi “genil” sözcüğünü de büyük bir kolaylıkla, okuyucuyu kesinlikle yadırgatmayan bir biçimde kullanmakta olduğunu gördüm.

MALİYET — GELİM

Arapça kökenli *maliyet* sözcüğü yerine 1975’ten sonra yarı Türkçeleştirilmiş “maloluş” sözcüğünü kullandım. Sözcükteki “a” sesinin kimi kez kısa kimi kez uzun söylenmekte olması sözcüğün yarı yarıya Türkçeleştirilmiş biçiminin bile dilimize pek uymadığını gösteriyordu. Bunun üzerine sözcüğe tümüyle Türkçe bir karşılık aramaya başladım. Tecimle uğraşanların bu anlamda “geliş” sözcüğünü, “bunun bana gelişi 150 lira, 100 liraya nasıl satarım?” gibi tümcelelerde sık sık kullanmakta oldukları dikkatimi çekti. Ayrıca, “bu iş bana şu kadara geldi” gibi anlatımlar dilimizde oldukça yaygındı. “Gelmek” eyleminin maliyet kavramıyla yakın ilişkisi bulunduğu göre, “maliyet, maloluş” sözcüklerine karşılık olarak, yalnız tecimi değil işleyim alanını, ayrıca sözcüğün bu iki kullanım alanı dışındaki “sıkıntı, acı” anlamını da içine almak üzere, 26 Ocak 1979 Cuma günü *gelim* sözcüğünü türettim, 24 Nisan 1979 Salı günü Siyasal Bil-

giler Fakültesinde Necdet Serin'e "maliyet" yerine "gelim" sözcüğünü kullanmayı düşündüğümü söylediğimde karşılık ona da iyi geldi. Bu sözcüğü de ilk kez Kamu Yönetimi adlı çeviri kitabımın 1980 baskısında, yapıtın 37. sayfasında buradakine benzer bir açıklamaya da yer vererek kullandım. İngiltere'de bir süre incelemeler yaptıktan sonra yurda dönen Cem Eroğul, 17 Aralık 1981 Perşembe günü Kamu Yönetimi kitabında kullandığım yeni sözcüklerle ilgili olarak kendi isteği üzerine Siyasal Bilgiler Fakültesindeki odamda benimle görüşürken "gelim" sözcüğünü beğendiğini söyledi.

"Gelim" sözcüğü, 1983 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerince yapılan bir değerlendirmede on tam not üzerinden ortalama 9 alarak benimsenip yaygınlaşma olasılığı yüksek sözcükler arasında yer almıştı.

14 Aralık 1985 günü Kamu Yönetimi bilim dalı Araştırma Görevlisi Cahit Emre'nin gözetimim altında hazırlamakta olduğu "Yönetimin Yeniden Düzenlenmesi : 12 Eylül 1980'den Sonra" başlıklı yüksek lisans tezinin müsveddelerini okurken "maliyet" yerine "gelim" sözcüğünü de hiç yadırgatmayan bir biçimde kullanmış olduğunu görüp sevindim.

MİKRO — MINİL

(Bkz. : Makro)

Mikro karşılığı olarak, 12 Ocak 1976 Pazartesi günü "biril" karşılığını türettim. "Makro" için yine o gün türettiğim "genil"le birlikte kendilerine sözünü ettiğim bu karşılıklar, Siyasal Bilgiler Fakültesindeki öğretim üyesi arkadaşlarca ilgiyle karşılandı. Öneriyi Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüm. Benimsenip Türk Dili dergisinin Temmuz 1976 sayısında yayımlanmasını düşündüğümüz öbür sözcüklerle birlikte Yürütme Kuruluna gönderilen öneri oradan geçmedi. Bundan bir yıl sonra Yarkurulumuzun çalışma düzeninde değişiklik yapıp önerilerin Yürütme Kuruluna gitmeden doğrudan dergide yayımlanması yöntemi benimsendi. 1977 yılında öneriyi yeniden ele alıp "biril"i *minil* olarak değiştirdikten sonra ilk gerekçeli açıklama yazımla birlikte Yarkurul'a yeniden götürdüm. Benimsenen aşağıdaki gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Kasım 1977 sayısında yayımlandı :

Anlamca karşıtı olan "macro" gibi, İngilizce ile Fransızca da kimi sözcüklerin başına getirilerek bileşik sözcükler oluşturan *micro-* öneki, Yunanca *mikros* (küçük) sözcüğünden türemiştir. Sözcük, bugünkü yaygın kullanımında daha çok "küçük, çok küçük, aşırı ölçüde küçük" anlamlarına gelmektedir. Özellikle, ekonomi, işletmecilik, yönetim gibi top-

lumsal bilimlerle uğraşanların “mikro ekonomi,” “mikro plan,” “mikro model,” “mikro çözümleme,” “mikro inceleme” gibi terimler içinde sık sık kullandıkları bu sözcük, daha çok İngilizcenin etkisiyle “mikro” okunuşuyla dilimize de girmiştir. Ekonomi biliminde mikro yaklaşım, ekonomik olayları dar kapsamlı olarak, örneğin tek tek işletmeler, bireyler ya da aileler düzeyinde ele alarak inceler. Bu sözcüğün adı geçen alanlardaki anlamını karşılamak üzere, küçüklük anlatan “minimini, minicik, minik” sözcüklerinden esinlenilerek minil karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Ülkemizde ekonominin çeşitli kesimleriyle ilgili sayısal verilerin yetersizliği yüzünden, bilim adamları minil düzeydeki sorunlara yeterince eğilememekte, yapılan incelemeler daha çok genel düzeyde kalmaktadır. Toplumsal bilimler alanında belirli bir gerçek durumu göz önünde canlandırmak üzere örnekler (modeller) geliştirilmesi, bilimsel çalışmalarda yararlanılan ilginç bir yöntemdir. Göz önünde canlandırılmak istenen dizgenin tümünü kapsayan örneklerle genel, yalnız belirli bir parçasını ele alanlara minil örnekler adı verilir.

“Minil” sözcüğüne, Kurum’un 1978 yılında basılan Özleştirme Kılavuzunda yer verildi. Özer Ozankaya, yine Kurum’ca yayımlanan Toplum Bilim Terimleri Sözlüğünün 1980’de çıkan genişletilmiş ikinci baskısında, ya benden ilk kez duyduğu “biril”i daha çok benimsemediği, ya onu sonradan “minil”e dönüştürdüğümü bilmediği, ya da —daha büyük bir olasılıkla— yayımlarında bir kez “biril” olarak kullanmaya başladığı karşılığı sonradan değiştirmek istemediği için, “biril boyut” girdisi içinde “biril” sözcüğüne yer verdi. Aramızdaki bu kullanım ayrılığı yüzünden, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri önce birinci yıldaki Toplum Bilim dersinde “biril” sözcüğünü öğrenir, “minil” sözcüğüyle benim ikinci yılda okuttuğum Yönetim Bilimi dersinde karşılaşılır.

“Minil” sözcüğü, Nijat Özön’ün Kurum’ca 1981 yılında yayımlanan Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğünde de “minildalga, minifilm” girdileri içinde yer aldı.

Ülkemizde “mini etek” modasının yaygınlaşmasından sonra birçok kimsenin “mini sözcüğü Fransızca değil mi?” sorusunu yönelttiklerine tanık oldum. Ülkemizin kırsal kesimlerinde bile yaygın olarak kullanılan “minimini, minnacık, minik” gibi küçüklük anlatan sözcüklerin de, bizim “mikro” karşılığı olarak önerdiğimiz “minil”in de, ses benzerliği dışında Fransızcayla bir ilişkisinin bulunmadığı açıktır.

OPTİMAL, OPTİMUM — ENUYGUN

Optimal, optimum sözcükleri, yüksek öğrenim gördüğüm 1940’larda, öğretim üyelerinden sık sık duyduğum, Türkçesinin bulun-

mamasını yadırgadığım alışılmış Latince sözcüklerdi. 1975 yılında Yönetim Teknikleri Danışmanı olarak görev yaptığım Milli Prodük-tivite Merkezinde tarımla ilgili bir yayının kapağında, başka ben-zerleri gibi çok uzun bulduğum bir başlığın içinde uzaktan gözüme çarpan “enuygun” sözcüğü, yayını elime alıp içeri incelememle birlikte, bana çok uygun bir karşılık gibi göründü. Daha önce Türk Dil Kurumundaki Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarku-rulunun benim dışındaki öbür üyesi Tahsin Saraç’la üzerinde görüş birliğine vardığımız bu sözcükle ilgili olarak kaleme aldığım gerek-çeyi, daha başka sözcükleriyle birlikte 25 Ekim 1975 Pazar gecesi son biçimiyle yazıp ertesi gün Kurumda Genel Yazman Ömer Asım Aksoy’un masasına bıraktırdım. Yürütme Kurulunun da onayından geçen bu öneriyle aşağıdaki açıklama yazısı, Türk Dili dergisinin Aralık 1975 sayısında yayımlandı :

Latineden İngilizce ile Fransızcaya aynı yazılışla geçen *optimal*, *op-timum* sözcükleri, her üç dilde de “en iyi, en uygun” anlamlarına gel-mektedir. Uzunca bir süreden beri dilimize de geçmiş bulunan bu eşan-lamlı sözcükler, özellikle bilimsel yayınlarda oldukça sık kullanılmak-tadır. Bu sözcüklere karşılık olarak, anlam özelliğine de uygun düşen *enuygun* bileşik sözcüğü önerilmektedir.

Örnek : Tarım işletmelerimizde verimliliği çok daha üstün bir düzeye çıkaracak *enuygun* ürün bileşimini saptama konusu son yıllarda artan bir ilgi görmektedir, bilimsel araştırmalara konu olmaktadır.

O yayının kapağında gördüğüm “en uygun” sözcüğünün böyle ayrı mı, yoksa bitişik mi yazılı olduğunu kesinlikle anımsamıyorum. Ancak, öneriyi yaparken bileşik bir sözcük gibi, bitişik yazılması gerektiği konusundaki düşüncem kesindi. Daha sonra sık sık karşı-laştığım *optimizasyon* sözcüğü için *enuygunlaştırma* karşılığının kul-lanılması bana pek doğal görünmüştü.

PERFORMANS — BAŞARIM

Son yıllarda özellikle Birleşik Amerika’da öğrenim görmüş ay-dınlarımızla spor konularından söz eden yurttaşlarımızca oldukça sık kullanılmaya başlayan *performans* sözcüğüne *başarım* karşılı-ğını 1977 yılında türettim. Türk Dil Kurumundaki Batı Kaynaklı Söz-cüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna götürdüğüm bu öneri benim-sendikten sonra, sözcükle ilgili olarak yazdığım aşağıdaki gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Eylül 1977 sayısında yayımlandı :

İngilizce “performance” sözcüğü, eski Fransızcadaki *performir*, *parfour-nir* (bitirmek, yerine getirmek, yapmak, başarmak) eyleminden türemiş-tir. Gerek İngilizcede gerek Fransızcada, birinden (bu arada bir sporcudan, yarış atından ya da motordan) beklenen işin ya da görevin başarı-l-

ması, yerine getirilmesi anlamına gelen sözcük, son yıllarda, Fransızca-daki performans söylemiyle dilimize de geçmiş, özellikle sporcuların yarışmalarında ulaştıkları başarı düzeyini anlatmak üzere sık sık kullanılmaya başlamıştır. Çeşitli alanlardaki tüm kullanımlarını karşılamak üzere, performans sözcüğüne, kök, anlam özellikleri göz önünde bulundurularak, ayrıca yapım, sürüm, girişim, geçim gibi sözcüklerin yapısı da örneklenerek, başarmak eyleminden türetilen **başarım** karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Kadın kayakçılar 1976 kış olimpiyatlarında yüksek bir **başarım** gösterdiler. İşletmenin bu yılki **başarım** durumu umulan düzeyin altında kaldı.

Eğitim (Bilimleri) Fakültesi öğretim üyelerinden Süleyman Şefik Özoglu, ortak bir dostumuzun 8 Ekim 1977 Cumartesi akşamı verdiği kokteylde yanıma gelerek bu sözcüğe karşılık bulunmasından duyduğu mutluluğu, “kendisini bir sıkıntıdan kurtardığımızı” söyleyip teşekkür ederek dile getirmişti.

Aradan yıllar geçtikten sonra, 14 Mart 1983 Pazartesi günü Hikmet Timur’un “İş Ölçümü, İş Planlaması ve Verimlilik” konulu doçentlik tezini okurken “başarım” sözcüğünün sık sık kullanılmış olduğunu gördüm.

“Başarım” sözcüğü, Kurum’un 1978 yılında basılan Özleştirme Kılavuzunda da yer aldı.

PROTESTO — AÇIKUYARI

Protesto sözcüğü, Türk Dil Kurumunda Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluna üye seçildikten sonra Türkçe karşılık önerdiğim ilk sözcüklerden biridir. Bu sözcük için *açıkuyarı* karşılığını 1975 Haziranında türetilip aşağıdaki gerekçeli açıklamayı Yarkurul’un 30 Haziran 1975 günkü toplantısına götürmüştüm :

Latince “testis” (tanık) sözcüğünden türeyen “testeri” (tanık olmak) eyleminin başına “pro” (ön, önce, önceki) öneki getirilerek oluşturulan “protestari” (açıkça bildirmek) sözcüğü Fransızcaya aynı anlamla “protester” olarak geçmiş, “protestation, protêt” sözcükleri bu eylemden türemiştir. Sözcük İngilizceye “protest” biçimiyle Fransızcadan, Türkçeye ise İtalyancadaki yazılışıyla, olduğu gibi, *protesto* olarak aktarılmıştır. *Protesto* sözcüğünün “bir davranışa, bir düşünceye karşı çıkma, onu onanama,” bir de “herhangi bir davranışın haksız görülerek onanmadığını bildiren resmi açıklama ya da uyarı” anlamlarını karşılamak üzere, sözcüğün hem kökeni hem de anlam özelliği göz önünde bulundurularak *açıkuyarı* önerilmektedir. *Protesto* etmek karşılığı olarak da *açıkuyarıda* bulunmak, *açıkuyarı* yollamak eylemleri önerilmektedir.

Örnek: Son bir yıl içinde Yunan hükümeti Türk gemilerinin Yunan karasularına girdiklerine ilişkin *açıkuyarı*larda bulunmuş, Türk hükümeti ise böyle bir durumun söz konusu olmadığını bildirmiştir. Borcunu

süresi içinde ödemeyenlere alacaklılar noter aracılığıyla *açıkuyarı* yollamak durumunda kalırlar.

Yarkurulun o günkü toplantısında benimsenen karşılık, o dönemde izlenen yöntem uyarınca Kurum'un Yürütme Kurulu'nun incelemesine sunulmuş, ancak orada daha başka sözcüklerle birlikte sonradan yeniden ele alınmak üzere bir yana ayrılmıştı. Bu sözcükleri daha sonra üye sayısı artırılarak genişletilen yarkurula yeniden getirmem üzerine büyük bir bölümü benimsenmiş, ancak protesto sözcüğü üzerinde durma fırsatı doğmamıştı. "Açıkuyarı" sözcüğünü ilk kez Kamu Yönetimi adlı çeviri kitabımın 1975 baskısında kullandım.

Bu öyküyü yazarken, 4 Aralık 1985 Çarşamba günü, *protesto* etmek eylemi için, ayrıca *açıkuyarmak*, *protesto edilmek için açıkuyarılmak* karşılıklarının da kullanılabileceğini düşündüm. İlgililerin incelemesine sunuyorum.

PROVİZYON — 1. KARŞILIK, 2. KARŞILIK DENETİMİ, 3. KARŞILIK SORMA

Bankacılıkta çok sık kullanılan *provizyon* için 1. *karşılık*, 2. *karşılık denetimi*, 3. *karşılık sorma*, *provizyonsuz* için *karşılık sormadan* karşılıklarını türetilip Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunun 18 Ekim 1979 Çarşamba günü toplantısına götürdüm. Yarkurulca benimsenen bu önerilerle ilgili olarak kaleme aldığım gerekçeli açıklama yazısını, 21 Ekim 1978 Cumartesi günü telefonla Celal Göle'ye okudum. Göle, açıklamayı bir bankacıya da okumamı salık verdi. Kesinleştirdiğim yazıyı 23 Ekim 1978 Cuma günü toplantısında Yarkurula okudum. Yarkurulun onayından geçen bu yazı Türk Dili dergisinin Temmuz 1979 sayısında yayımlandı :

Fransızca *provision* sözcüğü, Latince *provisio* (önceden sağlama; ileriye görme, öngörülük) sözcüğünden türemiştir. Fransızcada çeşitli anlamları bulunan sözcük, *provizyon* söylemiyle dilimize de geçerek özellikle bankacılıkta yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. *Provizyon*, bir çekim ya da çıkış işlemlerine konu olan bir hesabın bankadaki para olarak karşılığı demektir. Sözcüğün dilimizde kazanmış bulunduğu ikinci bir anlam ise bir banka işlemi sırasında işlemi yaptıran kişinin bankada o işlemi güvence altına alacak bir para karşılığının bulunup bulunmadığını denetleme, sormadır. Hesaptan belirli bir tutarı aşan bir paranın çekilmesi söz konusu olan durumlarda, telle ya da telefonla hesabın bulunduğu şubeden çekilmek istenen düzeyde paranın hesapta bulunup bulunmadığı sorularak alınacak yanıtı göre işlem yapılır. Bu süre içinde hesabından para çeken kişi hem beklemiş olur hem de bu işlem için harcanan para o kişiye ödetilir. Sözcüğe, birinci anlam için genellikle bilinen doğal karşılığı olan *karşılık*, ikinci anlamı için de *karşılık denetimi*,

karşılık sorma önerilmektedir. Son zamanlarda banka tanıtımlarında sık sık duyulan provizyonsuz sözü için de karşılık sormadan karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Karşılıksız çek yazmak suçtur. Size olan güvenimizin bir belirtisi olarak, bankamızın ülkenin herhangi bir yerindeki bir şubesine girip karşılık denetimi olmadan, karşılık sorma yoluna gidilmeden hesabınızdan on bin liraya kadar para çekebilirsiniz. Hesabınızdaki paradan bu sınır içinde istediğiniz kadarını karşılık sormadan ödeyebiliriz.

SENDİKA — BİRLİK

Sendika sözcüğünün karşılığı olarak önerdiğim *birlik* sözcüğü, başlangıçta “federasyon” için düşünmüştüm. Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunun 8 Mart 1978 Çarşamba günkü toplantısına götürdüğüm bu karşılık orada olumlu da karşılanmıştı. Ancak daha sonra “sendika, federasyon, konfederasyon” üçlüsünü birlikte ele aldığımda sözcüğün “sendika”ya daha uygun düşeceği sonucuna vardım. Daha önceleri yazıp 27 Mart 1978 Pazartesi günü yeniden daktilo ettiğim gerekçeli açıklamayı o gün Emin Özdemir’e, ertesi gün de işçi sorunları üzerinde uzmanlaşan Doç. Dr. Alparslan Işıklı’ya okuttum. Daha sonra Yarkurul’a götürdüğüm öneri orada benimsendikten sonra, aşağıdaki gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Mayıs 1978 sayısında yayımlandı :

Yunanca *syn-* (ile, birlikte) önekiyle *dike* (adalet) sözcüğünden türeyen *sundikos* (avukat, savunman) sözcüğü daha sonra *sundicus* biçimiyle Latinceye geçmiştir. Fransızca *syndic* sözcüğü, Latince “bir derneğin sözcüsü” anlamına gelen bu sözcükten türemiştir. *Syndic* sözcüğünün bir anlamı da “bir topluluğun yararını gözetmek üzere seçilen üye, temsilci”dir. Bununla bağlantılı olan *syndicat* sözcüğü ise, “belirli bir uğraşın ya da benzer uğraşların üyesi olan kimselerin ortak çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulmuş dernek, birlik” anlamına gelir. Sözcük, *sendika* söylemiyle Fransızcadan dilimize de geçerek yerleşmiştir. Sözcüğe anlam özelliği göz önünde bulundurularak, duruma göre başına “işçi, işverenler” gibi belirtici sözcükler getirilmek koşuluyla, *birlik* (işçi birliği, işverenler birliği) karşılığı önerilmektedir. Sözcüğün dilimizde kullanılan türevleri olan *sendikal* için *birlik*sel, *sendikalaşmak* için *birlikleşmek*, *sendikalı* ile *sendikalaşmış*’a *birlikli*, *birlikleşmiş*, *sendikalizm*’e *birlikçilik*, *sendikalist*’e *birlikçi* karşılıkları önerilmektedir. 1946-1960 yılları arasında Türkiye’nin belirli yörelerinde çeşitli işkollarındaki sendikaları içine alan “birlik” adlı örgütler kurulmuşsa da, 1317 sayılı yasayla değiştirilen biçimiyle 274 sayılı yasa bugün bu tür örgütler kurulmasına olanak vermemektedir. Geçmişte bu tür örgütler için kullanılmış olmakla birlikte, sözcüğün, belirli bir konum içinde anlam yüklemesi yoluyla “sendika” karşılığı olarak kullanılmasında hiçbir sakınca görülmemiştir.

Örnek: İşçi birliklerinin görüşleriyle İşverenler Birliğinin savunduğu görüşler arasında doldurulması güç bir uçurum ortaya çıktı. İşçi örgüt-

leri birliksel haklar konusunda büyük bir duyarlık gösterirler. Çalışma yaşamında birlikleşme akımı işleyim devriminden sonra ortaya çıktı. Birlikli, birlikleşmiş işçiler işverene karşı kendilerini daha güçlü bir biçimde güvence altına almış olurlar. Birleşik Amerika'da Samuel Gompers, birlikliğin en ünlü savunucusu, en büyük birlikçilerden biri olarak bilinir.

SİGORTA — KORUNÇ

Sigorta karşılığı olarak *korunç* sözcüğünü 1978 yılında, Türk Dil Kurumundaki Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmaları sırasında Tahsin Saraç önermişti. Yarkurulca benimlenen önerinin benim yazdığım aşağıdaki gerekçeli açıklaması Türk Dili dergisinin Nisan 1978 sayısında yayımlandı :

İtalyanca *sicurta* sözcüğü uzun bir süre önce *sigorta* söylemiyle dilimize de girerek yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. "Sicurta" Latince *securus*'tan gelir. Se- (-sız, dışında) önekiyle *cura* (bakım) sözcüğünden oluşan bu sözcük, "bakıma gerek olmayan, sağlam, korunmuş" demektir. "Sigorta," bir nesnenin kazaya uğrama olasılığı düşünülerek, böyle bir durumda uğranılan dokuncanın karşılanması için, bu işle uğraşan bir kuruluşa her yıl belli bir oranda ödemedede bulunularak yapılan sağlama bağlama, korunmaya alma sözleşmesidir. Sözcüğün ikinci bir anlamı da, elektrikli bir aygıtta akım çevrimine yerleştirilen, akım çok güçlü olduğunda eriyerek güvenliği sağlayan tel ya da benzeri bir nesne demektir. Sözcüğün her iki anlamını da karşılamak üzere, inanç, güvenç, kıvanç gibi sözcüklerin yapısı örneksenerek, "korunmak" eyleminden türetilen *korunç* karşılığı önerilmektedir. "Sigortalı olmak, sigortacı, sigortalı" sözcükleri için de sırasıyla *korunçlamak*, *korunççu*, *korunçlu* karşılıkları önerilmektedir.

Örnek : *Korunç* sözleşmesinin yapılması ilgililerin isteğine bırakılabileceği gibi, bir yasayla zorunlu da kılınabilir. *Korunçlunun*, önceden belirlenmiş bir parayı *korunçlayana* (*korunççuya*) belirli aralıklarla ödemesi gerekir. Gerilim değişiklikleri, *korunçumuzun* sık sık atmasına, bu yüzden de akımın kesilmesine yol açıyor.

"Korunç" sözcüğü, önce Kurum'un 1978 yılında yayımlanan Özleştirme Kılavuzunda, daha sonra İbrahim Kuyumcu ile Dr. Yavuz Beşorak'ın 1980 yılında yine Kurum'ca bastırılan Otomobil ve Motor Bilgisi Terimleri Sözlüğünde "korunç, korunç kutusu" girdileri içinde yer aldı.

Sözcüğü ben ilk kez Kamu Yönetimi adlı çeviri kitabımın 1980 baskısında kullandım.

SÜPERMARKET — BESİN SATIMEVİ

(Bkz. : Mağaza)

Dilimizde de yaygın olarak kullanılan İngilizce kökenli *supermarket* sözcüğü için uygun bir Türkçe karşılık bulunması gereğine,

ilk kez Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu'nun 14 Ekim 1976 Perşembe günü A. Dilâçar'ın Küçükesat Kavşağı yakınındaki evinde yapılan, Dilâçar'ın yanı sıra Tahsin Saraç'la benim katıldığım toplantısında değindim. Sözcük, 1977 yılında yeniden gündeme getirilerek karşılık konusu üzerinde duruldu. Yarkurul'un bir üyesi "büyüksatımevi" karşılığını öneriyor, ben *besin satımevi* ya da "besinevi" karşılıkları üzerinde duruyordum. Yapıcı bir tartışmaya bile girilemeden, gerilimli bir oturumun sonunda, benim yanlış olduğuna inandığım, hemen hemen her şeyin satıldığı büyük mağaza anlamındaki "büyüksatımevi" karşılığı sessizlik içinde benimsenmiş sayılarak öneride bulunanın yazdığı gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Ekim 1977 sayısında yayımlandı. Bu oturumun ilginç öyküsünü, Özkaynakça adlı yayıнімda (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, 1983) (sayfa 120-121), yarkurulların iç devingisine ışık tutucu açıklamalara da yer vererek yazmışım. Yarkurulun aynı zamanda Türk Dil Kurumu'nun Sözlük Kolu Başkanı da olan yeni üyesi orada sessiz kalmayı yeğleyerek bu yanlış karşılığın önlenmesi konusunda bir çaba göstermemiş, ancak hazırlamakta olduğu Özleştirme Kılavuzu'na bu karşılığı almayarak ona katılmadığını sonradan dolayı bir biçimde belli etmişti.

Ben o dönemde üniversitedeki görevimin yanı sıra yarıgünlü olarak yönetim teknikleri danışmanlığını yaptığım Milli Prodüktivite Merkezi'nde bu konular üzerinde çalışmalarını bulunan İlyas Gülmez'i 19 Haziran 1978 Pazartesi günü odama çağırıp kendisinden süpermarketler konusunda ayrıntılı bilgi alarak önerimin daha uygun olduğuna bir kez daha inanmış, önerdiğim karşılığın ona da iyi geldiğini görmüşüm.

TAHMİN — KESTİRİ

Arapça kökenli *tahmin* sözcüğü için Türkçe bir karşılık arama gereğini de Kamu Yönetimi adlı çevirimin dilini özleştirmeye çalışırken duydum. Sözcük için "bildiri, güldürü, saldırı, anı, yapı" gibi sözcüklerin yapısını örnekseyerek "kestirmek" eyleminden türettiğim *kestiri* karşılığını ilk kez adı geçen yapının 1973 baskısında kullandım.

Rauf Nasuhoğlu ile arkadaşlarının oluşturduğu, 1993 yılında Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Fizik Terimleri Sözlüğü*nde de bu sözcüğe yer verilmiş olduğunu gördüm. *Türkçe Sözlük*'ün 1983 baskısında "tahmin" için, yazar Kemal Tahir'den alınan bir örnek tümceyle de somutlaştırılarak "kestirim" karşılığı verilmiştir. Bir

önceki baskıda bu sözcük bulunmadığına göre, sözcüğün adı geçen yazarın etkisiyle sözlüğe girdiği açıktır. “Kestirim” de Türkçenin sözcük türetme kurallarına uygun olmakla birlikte, “kestiri” sözcüğünün daha iyi bir karşılık olduğu inancındayım.

VARDIYA — 1. KEŞİK, 2. KEŞİKLİK, KEŞİKYERİ 3. (Sanayide) KEŞİK

Vardiya için *keşik* karşılığını 30 Mayıs 1979 Çarşamba günü düşündüm. Sözcüğün 1. *keşik*, 2. *keşiklik*, *keşikyeri*, 3. (sanayide) *keşik* anlamları üzerinde Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulumun 13 Haziran 1979 Çarşamba günü toplantısında görüş birliğine varıldı. Yukarıdaki anlamlardan ikincisinin karşılığı olan “keşiklik, keşikyeri” önerileri üyelere Tahsin Saraç’tan gelmişti. Sözcükle ilgili olarak 11 Haziran 1979 Pazartesi günü yazdığım aşağıdaki gerekçeli açıklama yazısı Türk Dili dergisinin Eylül 1979 sayısında yayımlandı:

İtalyanca *guardia* (nöbet) sözcüğü Türkçeye de girerek “vardiya” söylemiyle kullanım yaygınlığı kazanmıştır. Sözcük, 1. gemilerde beklenen nöbet, 2. (gemilerde) nöbet yeri, 3. nöbetleşe çalışılan işçi kümelerinden her biri, vardiyalı çalışma ise nöbetleşe çalışma anlamına gelmektedir.

Arapça kökenli *nöbet* sözcüğünün Türkçesi *keşik*dir. *Keşik* sözcüğü ile onun değişik bir söylenişi olan *kezik* sözcüğü Osmanlı döneminde “nöbet, sıra” anlamlarıyla yüzyıllar boyu kullanılmıştır (*Tarama Sözlüğü*, s. 2456). Bugün de *keşik* sözcüğü Türkiye’deki 67 ilin en az otuz ikisinde “nöbet, sıra” anlamında kullanılmaktadır (*Derleme Sözlüğü*, s. 2771). Geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye’de oldukça yaygın bir kullanım alanı bulmuş olan *keşik* sözcüğünün ortak dilde Arapça kökenli *nöbet* ile İtalyanca *vardiya* sözcüklerinin karşılığı olarak yaygınlaştırılması uygun olacaktır. Bu durum karşısında, *vardiya* sözcüğünün birinci anlamı için, yalnız gemilerde tutulan nöbeti değil her türlü nöbeti anlatmak üzere *keşik*, *nöbetçi* için (bugün en azından Kars’la Ağrı yörelerinde kullanılmakta olan) *keşikçi*, ikinci anlamı için *keşiklik*, *keşikyeri*, üçüncü anlamı için yine *keşik*, *vardiyalı* çalışma için *keşikleşe* çalışma karşılıkları önerilmektedir.

Yeri gelmişken, *nöbet* sözcüğünün hekimlik alanındaki “belirli aralıklarla gelen, vücut sıcaklığının yükselmesi, vuru atışının hızlanması, genellikle susuzluk, yiyesi yitimi biçimindeki belirtilerle birlikte görülen genel sağlık bozukluğu durumu” anlamı için de daha önce önerilip kullanılmış bulunan *kezik* karşılığı benimsenmektedir. *Keşik* sözcüğünün değişik bir söylenişi olduğuna yukarıda değindiğimiz *kezik* sözcüğü, *nöbet* sözcüğünün öbür kullanımlarından oldukça ayrı olan hekimlikteki anlamı için daha uygun görünmektedir.

Örnek: 1. Benim *keşik* dönemimde herhangi bir olay çıkmadı. Kışılmanın giriş kapısında iki saatte bir *keşik* değiştiriliyor. 2. Kaptan sordu gür sesiyle: *Keşikliği* belli mi? *Keşikyeri* belli mi?,” 3. Gece *keşik*inden gün-

düz keşiğine geçmek istiyorum. Bizim işyerinde üretimi artırmak için keşikleşe çalışılıyor. Tutargada (sarada), beyin çalışmasındaki bir düzgünlük sonucu, düzenli aralıklarla gelen kezikler biçiminde bilinç yitimleri görülür. Sitmanın en önemli özelliği belirli aralıklara gelen, önce titreme sonra yüksek ateş gösteren keziklerdir.

Bu sözcük, ürünleri Türk Dili dergisinin Haziran 1975 - Eylül 1979 sayıları arasında yayımlanan Yarkurul'un dergide basılan önerilerinin sonuncusudur. Dört yıldan çok süren bu çalışmalar sona erdiğinde A. Dilâçar 12 Eylül 1979 günü ölmüş, Tahsin Saraç benim bilgim bile olmadan görevden ayrılmış, tek üye olarak ben kalmıştım. Bundan sonra Kurum, dilde özleşmeye karşı olan tutucu dış odakların yönelttiği haksız saldırıların da bir ölçüde etkisinde kalarak bu çalışmaların sürdürülmesi yolunda bir girişimde bulunmadı.

VİRMAN — İÇAKTARIM

Bankacılık alanında kullanılmakta olan *virman* sözcüğü için *ıçaktarım* karşılığını, Türk Dil Kurumunda üyesi olduğum Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunun 1 Kasım 1979 Çarşamba günü toplantısında önerdim. Üyelerce benimsenen sözcükle ilgili olarak yazdığım gerekçeli açıklamayı Yarkurulun 22 Kasım 1979 günü toplantısında okudum. Aşağıdaki gerekçe Türk Dili dergisinin Nisan 1979 sayısında yayımlandı :

Latince *vibrare* (devindirmek), *gyrare* (döndürmek, dönmek) eylemlerinden türeyen Fransızca *virer* eylemi, çeşitli anlamları arasında, bankacılıkta "hesaptan hesaba aktarmak" anlamına gelir. Bu eylemden türeyen *virement* adı ise "iki kişiden herbirinin bir bankada hesaplarının bulunması durumunda birinin hesabından öbürünükine yapılan para aktarması işlemi" olarak tanımlanır. Sözcük, Fransızcadaki "*virman*" söylemiyle Türkçeye de geçerek bankacılık dilinde kullanım yaygınlığı kazanmıştır. Eski dilde *münakale* sözcüğüyle karşılanan bu sözcüğe, belirli bir banka içindeki iki hesap arasında yapılan bir aktarma olması dolaşısıyla *ıçaktarım* karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Ortaklığımız, çalıştırdığı tüm görevlilerin aylıklarını, işyerimizin bulunduğu sokağın karşı yakasındaki, iş yaptığımız banka şubesinde herbiri için açtırdığı bir hesaba her ay *ıçaktarım* yoluyla yatırarak ödemekte, böylece işlemlerde kolaylığın yanı sıra güvenlik de sağlamaktadır.